

W TROSCE O BEZPIECZNE JUTRO

Reminiscencje i zamierzenia

Andrzej GAŁECKI
(redakcja naukowa)

Poznań 2019

Recenzje

prof. dr hab. Jolanta WILSZ
prof. dr hab. Michał PŁACHTA

Projekt okładki i strony tytułowej

Justyna Dębowska

Skład komputerowy

Jan Żyłowski

Za jakość języka i wartość merytoryczną odpowiedzialność ponosi autor artykułu.

Copyright©2019by

 wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa
All rights reserved

ISBN: 978-83-65096-92-0

 wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa
ul. Orzeszkowej 1, 60-778 Poznań
tel. 61 851 05 18
e-mail: kierownik.wydawnictwa@wsb.net.pl
www.wsb.net.pl

Druk i oprawa

"ESUS" Agencja Reklamowo-Wydawnicza
ul. Wierzbicice 35, 61-855 Poznań
tel./fax. 61 835 35 36
www.esus.pl

Wydanie pierwsze

Druk ukończono w listopadzie 2019 r.

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
ROZDZIAŁ I: WYBRANE PROBLEMY BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO	13
<i>Wybrane obszary edukacji dla bezpieczeństwa w Anglii, Francji i Niemczech (Andrzej PIECZYWOK, Małgorzata SCHNEIDER, Waldemar NOWOSIELSKI)</i>	15
<i>Analiza płaszczyzn rywalizacji neozimnowojennych przy pomocy teorii gier (Krzysztof NAJDZIK)</i>	27
<i>Przeciwdziałanie proliferacji broni masowego rażenia w warunkach morskich (Marek ILNICKI)</i>	39
<i>Pościg transgraniczny jako forma współpracy polskich i niemieckich służb w zakresie bezpieczeństwa (Sławomir NOSARZEWSKI, Tomasz ŁACHACZ)</i>	51
<i>Rola i miejsce Marynarki Wojennej w polityce zewnętrznej II Rzeczypospolitej (Marika SOKÓŁ)</i>	61
<i>Kierowanie i dowodzenie obroną państwa w Republice Federalnej Niemiec w XXI wieku (Szymon KOCHANOWSKI)</i>	69
<i>A threat of radioactive radiation in Europe (Anna KARDASZ)</i>	83
ROZDZIAŁ II: TERRORYZM I CYBERTERRORYZM	93
<i>Terroryzm morski – aktualność zagrożenia i potencjalne skutki dla bezpieczeństwa Unii Europejskiej (Małgorzata GAŚLIOR)</i>	95
<i>Evolution of terrorist means at civil aviation (Kamil GEFERT)</i>	107
<i>Piroterroryzm. Wykorzystanie ognia jako broni w działaniach terrorystycznych (Bartosz SZATKOWSKI)</i>	117
<i>Bezpieczeństwo przepływu informacji – wybrane aspekty (Karina ZAWIEJA-ŻUROWSKA)</i>	127
<i>Manipulacja w cyberprzestrzeni (Andrzej GAŁECKI)</i>	137
<i>Polityka cyberbezpieczeństwa w dobie zagrożeń systemowych a zadania administracji publicznej (Dominika SKOCZYLAS)</i>	149
ROZDZIAŁ III: BEZPIECZEŃSTWO W SKALI LOKALNEJ	161
<i>Pożary spowodowane elektrycznością statyczną w Polsce w latach 2006 – 2015 (Radosław PASTUSIAK, Stanisław WIETESKA)</i>	163

<i>Ochrona przeciwpożarowa terminalu LNG w Świnoujściu</i> (Daria OLENDER)	175
<i>Ochrona przeciwpowodziowa na terenie regionów wodnych Odry</i> (Natalia GOŁĄB)	191
<i>Powodzie na obszarach zurbanizowanych - powodzie miejskie</i> (Natalia GOŁĄB)	199
<i>Znaczenie infrastruktury dla bezpieczeństwa przewozu towarów niebezpiecznych</i> (Bogdan MICHAILIUK)	207
<i>Wybrane aspekty ochrony zabytków na wypadek zagrożenia na przykładzie gminy Przodkowo</i> (Tadeusz KANTAK, Andrzej WYRZYKOWSKI, Krzysztof NOWAKOWSKI) ...	223
<i>Organizacje pozarządowe w kształtowaniu bezpieczeństwa i obronności państwa</i> (Luiza TRZCIŃSKA)	239
<i>Community Policing jako strategia pracy policji zapewniająca bezpieczeństwo społeczności lokalnych</i> (Karolina KOPCZYŃSKA)	249
<i>Funkcjonowanie pomocy społecznej w Polsce</i> (Aleksandra SZYMAŃSKA, Tomasz BUKOWSKI)	259
ROZDZIAŁ IV: SPOŁECZNO-ETYCZNY WYMIAR BEZPIECZEŃSTWA	273
<i>Independence Day as a state sovereignty main symbol - discourse analysis from Finland to Poland</i> (Aiste DEIMANTAITE, Romualdas POVILAITIS)	275
<i>Kresy w obliczu niepodległości – budowa aparatu bezpieczeństwa na przykładzie Bobrujszczyzny</i> (Diana MAKSIMIUK)	285
<i>Rola etyki w realizacji procesów wytwórczych</i> (Dorota KRUPNIK)	305
<i>Etyka zawodowa żołnierzy Wojska Polskiego</i> (Malwina WACH)	321
<i>Bezpieczeństwo psychospołeczne pracowników w kontekście przepisów prawa pracy</i> (Anna BAZAN-BULANDA, Agnieszka KWIATEK)	329
ROZDZIAŁ V: WIELOASPEKTOWE REFLEKSJE NA TEMAT BEZPIECZEŃSTWA	341
<i>Media discourses on Lithuania's Independence: 1918, and 2018</i> (Liudas MAZYLIS, Rasa ZOZAITE)	343
<i>Kondycja praw człowieka w Polsce w dobie kryzysu demokracji liberalnej</i> (Tadeusz SOKOŁOWSKI)	353
<i>Bezpieczeństwo publiczne a koncepcja umowy społecznej</i> (Henryk Mirosław KARWAN)	367

<i>Procesowo-kryminalistyczne aspekty zwalczania przestępczości narkotykowej w Polsce (ujęcie statystyczne)</i> (Jerzy GAŚIOROWSKI)	393
<i>Ocena bezpieczeństwa w działalności partnerstwa publiczno-prywatnego jako formy realizacji zadań w zakresie użyteczności publicznej w Polsce</i> (Rafał SIDOR, Ewelina SIDOR, Daniel KUCHARAK)	411
<i>Bezpieczeństwo i higiena pracy w aspekcie nauk technicznych i inżynierii bezpieczeństwa</i> (Marcin KRAUSE)	427
<i>Ocena stanu bezpieczeństwa pracy w górnictwie na podstawie analizy statystyki wypadków przy pracy</i> (Marcin KRAUSE)	441
<i>Edukacja zdrowotna w warunkach uzdrowiskowych</i> (Lilla SZYNKOWSKA, Elżbieta STOKOWSKA-ZAGDAN, Aleksandra STANKIEWICZ)	451
<i>Bezpieczeństwo zdrowotne żywności z owadów jadalnych</i> (Marta TURŁO, Piotr MINKIEWICZ)	463
<i>Znaczenie tłuszczu mlekowego w codziennej diecie – fakty i mity</i> (Agnieszka SKWAREK, Justyna BORAWSKA-DZIADKIEWICZ)	473
<i>Czy można zapobiec samobójstwu? - prewencja presuicydalna</i> (Paulina Iwona ŁUSZCZ)	485
Noty o Autorach	495

CONTENTS

Introduction.....	9
CHAPTER I: SELECTED PROBLEMS OF INTERNATIONAL SECURITY.....	13
<i>Selected areas of education for security in England, France in Germany</i> (Andrzej PIECZYWOK, Małgorzata SCHNEIDER, Waldemar NOWOSIELSKI)	15
<i>The newcoldwar rivalry analysis using theory of games models</i> (Krzysztof NAJDZIK)	27
<i>Preventing the proliferation of weapons of mass destruction in marine conditions</i> (Marek ILNICKI)	39
<i>Cross-border pursuit as a form of cooperation between Polish and German security services</i> (Sławomir NOSARZEWSKI, Tomasz ŁACHACZ)	51
<i>The role and the place of Polish Navy in external policy of The Second Republic of Poland</i> (Marika SOKÓŁ)	61
<i>Directing and commanding the defense of the state in the Federal Republic of Germany in the XXI century</i> (Szymon KOCHANOWSKI)	69
<i>A threat of radioactive radiation in Europe</i> (Anna KARDASZ)	83
CHAPTER II: TERRORISM AND CYBERTERRORISM	93
<i>Maritime terrorism – current threat and the effects for the security of the European Union</i> (Małgorzata GAŚIOR)	95
<i>Evolution of terrorist means at civil aviation</i> (Kamil GEFERT)	107
<i>Pyro Terrorism. Fire as a weapon in terrorist acts</i> (Bartosz SZATKOWSKI)	117
<i>Security of the information flow - selected aspects</i> (Karina ZAWIEJA-ŻUROWSKA)	127
<i>Manipulation in cyber space</i> (Andrzej GAŁECKI)	137
<i>Cyber safety policy to meet system hazards and public administration tasks</i> (Dominika SKOCZYLAS)	149
CHAPTER III: LOCAL SCALE SAFETY	161
<i>Fires caused by static electricity in Poland in 2006-2015</i> (Radosław PASTUSIAK, Stanisław WIETESKA)	163
<i>The Fire Protection of the LNG Terminal in Świnoujście</i> (Daria OLENDER)	175

<i>Flood protection in the Odra river water regions</i> (Natalia GOŁĄB)	191
<i>Flood in urbanized area</i> (Natalia GOŁĄB)	199
<i>The Impact of Infrastructure for Safety of Transport of Dangerous Goods</i> (Bogdan MICHAILIUK)	207
<i>Selected aspects of monument protection in the event of danger on the example of the Przodkowo commune</i> (Tadeusz KANTAK, Andrzej WYRZYKOWSKI, Krzysztof NOWAKOWSKI) ...	223
<i>Non-governmental organizations in shaping the security and defence of the state</i> (Luiza TRZCIŃSKA)	239
<i>Community policing as a strategy police work for safety of local communities</i> (Karolina KOPCZYŃSKA)	249
<i>Functioning of social assistance in Poland</i> (Aleksandra SZYMAŃSKA, Tomasz BUKOWSKI)	259
CHAPTER IV: THE SOCIAL AND ETHICAL DIMENSION OF SAFETY	273
<i>Independence Day as a state sovereignty main symbol - discourse analysis from Finland to Poland</i> (Aiste DEIMANTAITE, Romualdas POVILAITIS)	275
<i>The borderlands in the face of independence – construction of the security apparatus on the example of the Bobrujszczyzna region</i> (Diana MAKSIMIUK)	285
<i>The role of ethics in the implementation of manufacturing processes</i> (Dorota KRUPNIK)	305
<i>Professional ethics of Polish Soldiers</i> (Malwina WACH)	321
<i>Psycho-social security of workers in the context of labour law</i> (Anna BAZAN-BULANDA, Agnieszka KWIATEK)	329
CHAPTER V: MULTIPLE REFLECTIONS ON SAFETY	341
<i>Media discourses on Lithuania's Independence: 1918, and 2018</i> (Liudas MAZYLIS, Rasa ZOZAITE)	343
<i>The condition of human rights in Poland at a time of the liberal democracy crisis</i> (Tadeusz SOKOŁOWSKI)	353
<i>Public security and the concept of a social contrac</i> (Henryk Mirosław KARWAN)	367
<i>Procedural and forensic aspects of fighting drug crime in Poland (statistical approach)</i> (Jerzy GAŚIOROWSKI)	393

<i>Evaluation of safety of public-private partnership activities as forms of public usefulness tasks implementation in Poland</i> (Rafał SIDOR, Ewelina SIDOR, Daniel KUCHARZEK)	411
<i>Occupational health and safety in the aspect of technical sciences and safety engineering</i> (Marcin KRAUSE)	427
<i>Assessment of the state of safety at work in mining based on the analysis of statistics on accidents at work</i> (Marcin KRAUSE)	441
<i>Health education in health spa</i> (Lilla SZYNKOWSKA, Elżbieta STOKOWSKA-ZAGDAN, Aleksandra STANKIEWICZ)	451
<i>Health safety of food from edible insects</i> (Marta TURŁO, Piotr MINKIEWICZ)	463
<i>The meaning of milk fat in the everyday diet – facts and myths</i> (Agnieszka SKWAREK, Justyna BORAWSKA-DZIADKIEWICZ)	473
<i>Can we prevent suicide?-Suicide prevention</i> (Paulina Iwona ŁUSZCZ)	485
Notes about the Authors	495

Wstęp

Niniejsza monografia zatytułowana: *W trosce o bezpieczne jutro. Reminiscencje i zamierzenia* - składa się z pięciu zasadniczych rozdziałów i zawiera szereg odpowiedzi na nurtujące w przedmiotowym zakresie pytania badawcze.

Nie brakuje ich z pewnością w obszarze bezpieczeństwa międzynarodowego, których zasadniczy nurt ujawniono w pierwszym rozdziale. Zaprezentowane w nim treści są efektem dokonanej analizy porównawczej wybranych elementów edukacji dla bezpieczeństwa w takich krajach, jak: Anglia, Francja, Niemcy. Na jej podstawie wskazano podobieństwa i różnice w zakresie bezpieczeństwa personalnego oraz strukturalnego obywateli w tych krajach.

Równie istotny problem, na jaki zwrócono uwagę dotyczy płaszczyzn rywalizacji neozimnowojennych przy pomocy teorii gier. W tym względzie określono między innymi zasadnicze nurty w prognozowaniu stosunków międzynarodowych oraz użyteczności teorii gier.

W dalszej kolejności zaprezentowano zagadnienie proliferacji broni masowego rażenia, a także poddano analizie możliwości przeciwdziałania temu zjawisku na polskich obszarach morskich.

Kolejny aspekt analizy skierowano na zasady prowadzenia pościgu transgranicznego w ramach polsko-niemieckiej współpracy służb, w kontekście obowiązujących przepisów formalno-prawnych.

Inne zagadnienie badawcze dotyczyło określenia roli i miejsca Marynarki Wojennej w polityce zewnętrznej II Rzeczypospolitej. W tym zakresie dokonano analizy działań dyplomatycznych podejmowanych przez Polską Marynarkę Wojenną w zakresie realizacji założeń polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

W następnym podrozdziale dokonano identyfikacji struktury kierowania i dowodzenia siłami zbrojnymi w Republice Federalnej Niemiec, w odniesieniu do w Rzeczypospolitej Polskiej.

Problem bezpieczeństwa ekologicznego został wyartykułowany w kontekście zagrożenia promieniowaniem radioaktywnym. Przeprowadzone w tym zakresie badania potwierdziły przypuszczenie, że zagrożenia z nim związane mogą wystąpić w wyniku wypadków w instalacjach jądrowych oraz mogą być spowodowane przechowywaniem odpadów promieniotwórczych.

Treści kolejnego rozdziału oscylują wokół zjawiska terroryzmu i cyberterroryzmu. Na jego wstępie dokonano oceny wpływu terroryzmu morskiego na bezpieczeństwo Unii Europejskiej. Uzyskane rezultaty pokazały, że zamachy terrorystyczne w Azji Południowo-Wschodniej, Afryce Wschodniej i regionie Bliskiego Wschodu, a także w Afryce Zachodniej, mają kluczowe znaczenie dla Unii Europejskiej.

Kolejny wysiłek badawczy skoncentrowano na ewolucji środków terrorystycznych w lotnictwie cywilnym. Zaprezentowane wyniki badań wyraźnie wskazują na poszukiwaniu słabych punktów w systemie bezpieczeństwa, a także na wykorzystaniu dostępnych i najbardziej skutecznych narzędzi.

Treści innej płaszczyzny dociekań naukowych dotyczą aktów prawnych regulujących kwestie zapobiegania przestępczości o charakterze terrorystycznym oraz wykrywania sprawców takich incydentów. Uzyskane wyniki badań uprawniają do stwierdzenia, że kompetencje w zakresie zwalczania przestępstw o charakterze terrorystycznym są rozproszone i podzielone między kilka służb ochrony państwa.

W przestrzeni prowadzonych rozważań warte zasygnalizowania są uzyskane rezultaty dotyczące wykorzystania ognia jako broni w działaniach terrorystycznych. W tym zakresie wyróżniono szereg korzyści, jakie terroryści dostrzegają w stosowaniu tego rodzaju środka ataku.

Zgoła inną przestrzeń zagrożeń bezpieczeństwa zilustrowano w kolejnych opracowaniach. W pierwszym z nich podkreślono rolę informacji w obszarze funkcjonowania i rozwoju wielu dziedzin naszego życia. Zwrócono uwagę na bezpieczeństwo przepływu informacji w otoczeniu różnorodnych zagrożeń.

Kontynuację wymienionej myśli badawczej zawarto w kolejnym materiale, w odniesieniu do zagrożeń wynikających z możliwości manipulowania informacją. W efekcie dokonanej analizy stwierdzono, że podejmowane starania w zakresie przeciwdziałania tego rodzaju działaniom przynosi pewne efekty, ale nie zapewniają akceptowalnego poziomu bezpieczeństwa.

W kolejnym podrozdziale zwrócono uwagę na popularność zastosowania tzw. środków komunikacji elektronicznej, która miała i ma ogromny wpływ na wdrażanie nowej polityki państwa w zakresie realizacji zadań publicznych przez organy. Z tego tytułu wyróżniono stojące przed administracją wyzwania.

Rozdział 3 zatytułowano Bezpieczeństwo w skali lokalnej. Zawarto w nim między innymi problemy zagrożeń przeciwpożarowych, powodziowych, a także bezpieczeństwa społeczności lokalnej oraz infrastruktury. Analizując przyczyny powstawania pożarów i wybuchów wymieniono wyladowania elektrostatyczne, a także wskazano obszary, w których mogą powodować straty spowodowane tym zjawiskiem. W zakresie ochrony przeciwpożarowej zaprezentowano następujące zagadnienia natury poznawczej: zasady funkcjonowania i roli gazoportu w Świnoujściu, bezpieczeństwo pożarowe na terenie instalacji skraplania LNG, terminalu regazyfikacyjnego (również podczas transportu LNG drogą morską) i na terenach przyległych oraz zagrożenia bezpieczeństwa pożarowego w tym rejonie.

W dalszej kolejności dokonano identyfikacji zagrożeń powodziowych, koncentrując wysiłek na ustaleniu sposobów ochrony przeciwpowodziowej na terenie regionów wodnych Odry, a także na obszarach zurbanizowanych. W przedmiotowym zakresie zwrócono uwagę na umiejętne planowanie przestrzeni obszarów zurbanizowanych i podejmowanie działań ochronnych (budowa polderów, parki zalewowe, zagospodarowywanie wody opadowej).

Kolejne poruszone problemy mają wielospektralny wymiar bezpieczeństwa, gdyż dotyczą: wpływu infrastruktury na bezpieczeństwo przewozu drogowego towarów niebezpiecznych, ochrony zabytków na wypadek zagrożenia, działalności organów pozarządowych w kształtowaniu bezpieczeństwa i obronności państwa, a ponadto koncepcji *community policing* opartej na współpracy policji i społeczności na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego.

W czwartym rozdziale zawarto szereg rezultatów badań, których istota oscylowała w obrębie społeczno-etycznego wymiaru bezpieczeństwa. Dokonano w nim prezentacji wyników badań z zakresu dyskursu na temat Deklaracji Niepodległości w wybranych państwach europejskich, w kontekście bezpieczeństwa i ich pozycji w wojnach informacyjnych. Problem nieodległości został także zasygnalizowany w odniesieniu do Bobrujszczyzny, w stosunku do której polska administracja dała nadzieję na powrót do Rzeczypospolitej w granicach przedrozbiorowych i namiastkę państwowości.

W dalszej kolejności podkreślono rolę etyki w organizacji (pracowników i zarządzających) na jakość wyrobu powstającego w procesach wytwórczych, a także w stosunku do żołnierzy zawodowych Wojska Polskiego. W pierwszym przypadku stwierdzono, że etyka i świadomość zespołów/załóg wpływają na bezpieczeństwo procesów produkcyjnych. W drugim zaś, uznano zasadność jej wykorzystania w zawodach służb mundurowych.

Aspekt psychospołeczny zaprezentowano w następnym podrozdziale. W rezultacie przeprowadzonych badań zaprezentowano wyniki badań własnych dotyczące analizy wpływu przepisów prawa pracy na poczucie bezpieczeństwa pracowników.

O rozpiętości obszaru bezpieczeństwa świadczą zagadnienia zaprezentowane w ostatniej części monografii dotyczące: dyskursu politycznego na temat niepodległości Litwy, kryzysu koncepcji praw człowieka, poczucia bezpieczeństwa publicznego w odniesieniu do koncepcji umowy społecznej, zwalczania przestępczości narkotykowej w ujęciu statystycznym w aspekcie procesowo-kryminalistycznym, oceny bezpieczeństwa działalności instytucji partnerstwa publiczno-prywatnego w Polsce, oceny stanu bezpieczeństwa pracy w górnictwie z wykorzystaniem wybranych kryteriów analizy bezwzględnej, wskaźnikowej i rodzajowej, analiza założeń teoretycznych i metodologicznych dotyczących badań w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy, które są oparte na wybranych aspektach nauk technicznych i inżynierii bezpieczeństwa, bezpieczeństwa zdrowotnego.

Spójność działań w zakresie przeciwdziałania różnorodnym zagrożeniom na arenie międzynarodowej powinna sprzyjać budowaniu systemów bezpieczeństwa, których konstrukcja i technologia będzie adekwatna do specyfiki zagrożeń. Niejednorodność i skala niebezpieczeństw wpływają na zmianę uregulowań prawnych, polityki, strategii oraz konstrukcji systemów bezpieczeństwa, których skuteczność zależy od zsynchronizowanych działań na niwie naukowo-badawczej.

Problemy bezpieczeństwa w kontekście istniejących i ciągle ewoluujących zagrożeń będą zawsze stymulowały potrzebę prowadzenia dalszych badań, co w pełni potwierdzają treści zawarte w niniejszej publikacji.

Redaktor naukowy

Andrzej GAŁECKI

Rozdział 1:

WYBRANE PROBLEMY BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO

Andrzej PIECZYWOK
Małgorzata SCHNEIDER
Waldemar NOWOSIELSKI

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
Wydział Matematyki, Fizyki i Techniki
Instytut Techniki
Zakład Problemów Bezpieczeństwa i Ochrony Pracy

WYBRANE OBSZARY EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA W ANGLII, FRANCJI I NIEMCZECH

Wprowadzenie

Rola i znaczenie bezpieczeństwa we współczesnych społeczeństwach jest niepodważalna. Wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa buduje zaufanie obywateli do własnego państwa, przyczynia się do wzrostu integracji społecznej i powiększenia kapitału społecznego. Z kolei jego brak drastycznie obniża egzystencjonalne, subiektywne poczucie bezpieczeństwa i alienuje jednostki ze społeczeństwa. Bezpieczeństwo jest więc stanem ocenianym z punktu widzenia możliwych do przewidzenia zagrożeń dla zdrowia, życia i mienia. Istnienie takich zagrożeń łączy się z regułą, z dążeniem do minimalizacji skutków zdrowotnych i materialnych.

Szczególnie ważną kwestią mającą znaczny wpływ na bezpieczeństwo obywateli, ma właściwie realizowana edukacja dla bezpieczeństwa. Każdy z krajów UE sam kształtuje swoją politykę edukacyjną i dba o bezpieczeństwo obywateli. Zarówno w Anglii, Francji oraz w Niemczech edukacja dla bezpieczeństwa jest prowadzona w stosunku do dzieci, młodzieży, osób dorosłych, jak i seniorów. Jednym z zasadniczych czynników mających wpływ na jej jakość oraz poziom zainteresowania społeczeństwa, jest skala i rodzaj zagrożeń występujących w państwach, a także kwestie dotyczące świadomości i wiedzy obywateli. Należy podkreślić, że niektóre zagrożenia występujące w społecznościach państw są podobne do siebie np. zagrożenia terrorystyczne, społeczne, czy też dotyczące przemocy i agresji ze strony imigrantów. Edukacja dla bezpieczeństwa jest obszarem wieloaspektowym, wymagającym integracji wielu dziedzin, bezpośrednio odnoszących się do życia jednostek i społeczności. W analizowanych krajach odbywa się ona na kilku płaszczyznach odniesienia. Są to: szkolnictwo, środowisko publiczne, zakłady pracy, podmioty i instytucje mundurowe, media oraz stowarzyszenia i organizacje paramilitarne, w tym nacjonalistyczne. Zauważyć można, że wiele miejsca w tych krajach poświęca się edukacji dla bezpieczeństwa w środowisku szkolnym. Niebezpieczeństwa dla uczniów i nauczycieli, oprócz zagrożeń zewnętrznych, obejmują również kwestie bezpieczeństwa i higieny pracy. Do takich problemów należą źle zaprojektowane budynki szkolne, narażenie na kontakt z azbestem lub innymi niebezpiecznymi substancjami, zagrożenia psycho-społeczne, takie jak stres związany z pracą, przemoc i nękanie.

Główne zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego Anglii to zagrożenia społeczne, terrorizm, szpiegostwo, zagrożenia cybernetyczne i rozprzestrzenianie broni masowego rażenia.

Największe jednak zagrożenie bezpieczeństwa związane jest z aktualną sytuacją polityczną. Anglia musi ostatecznie wypracować decyzję, czy po Brexicie dostosować się do Europy czy USA. Należy dodać, że „świadomie oddzielenie” od UE niewątpliwie osłabia Anglię na arenie światowej. Służby wywiadowcze wskazują na zagrożenia ze strony terroryzmu w Irlandii Północnej. Podczas gdy Tymczasowa Irlandzka Armia Republikańska i główne ugrupowania lojalistyczne zaprzestały kampanii terrorystycznych, ale niektóre dysydenckie grupy republikańskie nadal przeprowadzają ataki terrorystyczne, próbując destabilizować Irlandię Północną poprzez użycie przemocy, atakując członków służby policyjnej i powodując zakłócenia i straty gospodarcze. Należy również pamiętać, że Wielka Brytania nadal boryka się z poważnym zagrożeniem ze strony islamskiego terroryzmu.

Najpoważniejszym zagrożeniem występującym obecnie we Francji są zagrożenia atakami terrorystycznymi. Zagrożenie to ma zarówno zewnętrzny, jak i wewnętrzny wymiar. Problemy gospodarcze i społeczno-kulturowe doprowadziły do wytworzenia się w latach 90. ubiegłego wieku gett zamieszkiwanych obecnie przez ok. 5 mln osób, głównie muzułmanów. Wykluczenie społeczne w połączeniu z porażką integracji kulturowej stanowi ważny sygnał dla radykalizacji. Spośród państw UE Francja jest szczególnie narażona na ataki terrorystyczne. Z 5,5 tys. europejskich bojowników, którzy między 2012 a 2017 r. walczyli w szeregach tzw. Państwa Islamskiego (ISIS) na terytorium Syrii i Iraku, ok. 1,9 tys. stanowili Francuzi. Jak twierdzą służby specjalne, ok. 300 z nich powróciło do Francji. Biorąc pod uwagę ich wojenne doświadczenie oraz kontakty zarówno z innymi bojownikami ISIS, jak i ze światową siatką terrorystyczną, zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego należy określić jako poważne.

Również i w Niemczech międzynarodowy terroryzm o podłożu islamistycznym pozostaje największym zagrożeniem dla obywateli. Terroryzm islamistyczny jest jednym z największych wyzwań dla organów bezpieczeństwa w Niemczech. Niemcy i jego liberalny, demokratyczny styl życia są postrzegane przez grupy terrorystyczne jako wrogowie. Niemcy są deklarowanym celem organizacji, takich jak tzw. Państwo Islamskie (IS). Niebezpieczeństwo poważnych ataków nie zostało zażegnane, Niemcy wciąż są w centrum uwagi terrorystów.

Miejszem szczególnego zagrożenia jest środowisko szkolne. Brak dyscypliny i przemoc w szkole są dyżurnym tematem w Anglii od kilku lat, ale przerażające statystyki z ostatnich lat (2017, 2018) zmusiły władze do zaostrzenia polityki. W 2017 r. ze szkół za agresywne zachowanie wyrzuconych było około tysiąca uczniów dziennie - dwa razy więcej niż w 2009 r. Aż 44 nauczycieli odwieziono z poważnymi obrażeniami do szpitali.

W tym 2017 roku we Francji co najmniej sześciu uczniów i nauczycieli zostało ugodzonych nożem w szkołach lub w ich pobliżu. Do incydentów dochodziło przeważnie na okalających francuskie miastach przedmieściach zamieszkiwanych najczęściej przez imigrantów.

W niemieckich szkołach, zwłaszcza w Berlinie nastąpił ogromny wzrost przemocy i przestępczości wśród uczniów. Do wzrostu przemocy, a zwłaszcza incydentów antysemitycznych i przestępczości doprowadziła fala imigracyjna z lat 2015 – 2016. Uczniowie grożą nauczycielom w klasach pistoletami z pieprzem, a nawet nożami. Muzułmanie notorycznie atakują i zastraszają też innych uczniów. W szkołach w Berlinie w 2017 roku doszło do aż 21 ataków o podłożu antysemitycznym.

Obok zagrożeń występujących w środowisku szkolnym, bardzo niepokojące są również informacje dotyczące zagrożeń w innych miejscach publicznych. Londyn w ostatnim czasie zmaga się ze wzrostem przestępczości. Liczba ofiar morderstw w Londynie wzrosła od 2014 roku o 38 proc. w związku z epidemią ataków z użyciem noży i broni palnej, głównie w ramach wojen prowadzonych w kilku dzielnicach miasta przez gangi młodocianych.

Francja, podobnie jak wiele innych krajów Europy Zachodniej coraz mocniej odczuwa skutki prowadzonej polityki „otwartych drzwi”. Wraz ze wzrostem liczby imigrantów, służby odnotowują coraz więcej przypadków przestępstw. W ciągu ostatnich dwóch lat aż 220 tys. kobiet zostało napadniętych lub było molestowanych podczas jazdy środkami komunikacji miejskiej.

Napływ uchodźców przyczynił się do wzrostu przemocy w Niemczech. Wraz ze wzrostem liczby Żydów w Niemczech pojawiły się antysemitckie ataki, głównie ze strony skrajnej prawicy, ale także ludności muzułmańskiej. W ośrodkach dla uchodźców, które często powstają na terenie klubów sportowych czy w salach gimnastycznych, panuje nuda i warunki odbiegające od tego, co wyobrażali sobie uchodźcy. Zdobyćcie pozwolenia na pracę jest bardzo trudne i długotrwałe. Rośnie też liczba osób występujących o pozwolenie na broń. Duży skok zanotowano w 2016 roku po nocy sylwestrowej w Kolonii, podczas której dochodziło do serii napaści ze strony imigrantów.

Uwzględniając powyższe zagrożenia oraz wiele też innych, zarówno w Anglii, Francji, jak i Niemczech szczególną uwagę zwraca się na różne przedsięwzięcia przeciwdziałające tym negatywnym sytuacjom. W krajach tych wiele miejsca poświęca się edukacji dla bezpieczeństwa. Czyniąc jej zakres jako skuteczny sposób przekazywania informacji o możliwości wystąpienia zagrożenia, jego przewidywanym rozwoju oraz sposobach zapobiegania i postępowania indywidualnego.

Celem artykułu jest przedstawienie wybranych obszarów edukacji dla bezpieczeństwa w Anglii, Francji i Niemczech oraz wskazanie przy tym na pewne podobieństwa i różnice dotyczące jej realizacji.

Przestrzeń edukacji dla bezpieczeństwa w Anglii

Wielka Brytania niezmiennie odgrywa istotną rolę w globalnym systemie bezpieczeństwa, będąc członkiem NATO, (jeszcze) Unii Europejskiej oraz posiadając stałe miejsce w Radzie Bezpieczeństwa ONZ. Warto zatem przyjrzeć się bliżej funkcjonowaniu edukacji dla bezpieczeństwa w tym Państwie, szczególnie, że lata 2014-2015 przyniosły Wielkiej Brytanii szereg wyzwań w dziedzinie bezpieczeństwa. W dodatku ów kryzys nałożył się na kwestię bardzo aktualnego Brexitu¹.

Przestrzeń edukacji dla bezpieczeństwa w Anglii obejmuje kilka obszarów: środowisko szkolne i akademickie, pozaszkolne (organizacje społeczne i paramilitarne), podmioty mundurowe (Policja, Straż Pożarna) oraz służby medyczne.

Edukacja dla bezpieczeństwa w Anglii odgrywa zasadniczą rolę w zapobieganiu i zwalczaniu przemocy w szkołach. **W szkołach brytyjskich edukacja w zakresie**

¹J. Tomaszewski, *Wybrane aspekty polityki bezpieczeństwa Wielkiej Brytanii* (w:) „Bezpieczeństwo Narodowe”. 2015, nr 4, s. 25.

bezpieczeństwa stanowi węzłowy problem edukacji indywidualnej, społecznej, zdrowotnej i ekonomicznej. Ten rodzaj edukacji, obejmujący również starszą młodzież, działa też w systemie pozaszkolnym. Obejmuje wiele szczegółowych zagadnień, w tym m.in.: osobiste planowanie kariery zawodowej, edukację antynarkotykową, seks i relacje międzyludzkie, finanse osobiste, samopoczucie emocjonalne, zdrowy styl życia, relacje i zachowania w miejscu pracy, bezpieczeństwo osobiste, wprowadzenie do różnorodności, uprzedzeń i dyskryminacji.

W szkołach brytyjskich na wszystkich szczeblach kształcenia realizowane są zajęcia mające na celu przygotowanie dzieci i młodzieży do właściwego reagowania w przypadku pojawiających się różnego typu zagrożeń. Treści związane z edukacją dla bezpieczeństwa wprowadza się od najmłodszych lat. W pierwszej kolejności dotyczą właściwego zachowania na drogach, podczas wypadku, konieczności udzielenia pierwszej pomocy, czy poinformowania właściwych instytucji o wystąpieniu sytuacji kryzysowej.

Edukacja dla bezpieczeństwa młodzieży w Anglii oparta jest na zasadzie całkowitej dobrowolności. W szkołach nie ma odrębnego przedmiotu, poświęconego realizacji zagadnień związanych z edukacją dla bezpieczeństwa. Problematyka ta jest poruszana na innych przedmiotach oraz w ramach przedmiotu fakultatywnego *Rozwój indywidualny, przygotowanie do życia w społeczeństwie i edukacja zdrowotna*.

W Anglii do edukacji dla bezpieczeństwa przykładą się dużą wagę. Świadczy o tym dobrze zorganizowany system szkolenia poza wojskiem, przeznaczony dla ochotników, którzy rozpoczynają szkolenie już w wieku kilkunastu lat. Rodzaje sił zbrojnych od początku XXI wieku rekrutują młodzież, która po zakończeniu nauki stanowi główne źródło pozyskiwania przyszłych kadr dowódczych wojsk regularnych oraz rezerwowych formacji zbrojnych.

W działaniach edukacyjnych na rzecz bezpieczeństwa dzieci i młodzieży szeroko rozpatruje się w Anglii kwestie ryzyka, jakie niosą za sobą takie problemy jak np.: przedsięwzięcia antynarkotkowe, zdrowie seksualne, bezpieczeństwo w ruchu drogowym. Słusznie przyjęto zasadę, aby ukazywać młodzieży jak należy rozpoznać, to co może być szkodliwe, a więc istotę realnego zagrożenia, ocenę ryzyka - prawdopodobieństwo wystąpienia szkody, w jaki sposób kontrolować zagrożenia dla siebie i innych w znanym sobie i obcych środowiskach.

W Anglii, polityka władz stwarza różne możliwości wsparcia szkół, aby skupiły się one na edukacji w zakresie bezpieczeństwa i ryzyka, podejmując szereg programów przeciwdziałających tym negatywnym zjawiskom.

Bardzo istotne dla bezpieczeństwa uczniów są zasady panujące w angielskich szkołach. Najważniejsze z nich dotyczą przestrzegania regulaminu funkcjonowania szkoły. Wszystkie szkolne drzwi są zamknięte piętnaście minut po oficjalnym czasie rozpoczęcia dnia szkolnego. Szkolne kamery bezpieczeństwa są umieszczane w różnych miejscach w każdej szkole, w tym przednie wejście i wspólne obszary, tj. korytarze, audytorium itp. Wszystkie kamery bezpieczeństwa podłączone są do urządzenia rejestrującego, które prowadzi dziennik aktywności. Dzwonek do drzwi, panel dostępu do drzwi są zainstalowane przy drzwiach wejściowych każdego budynku. System głośników jest zainstalowany przy drzwiach wejściowych, aby umożliwić personelowi szkolnemu komunikację z odwiedzającymi przed

udzieleniem dostępu do budynku. Dyrektor szkoły lub inna upoważniona osoba zapewnia dostęp dla odwiedzających za pomocą przycisku zwalniającego znajdującego się w biurze głównym lub w jego pobliżu, po dokonaniu identyfikacji wizualnej lub zaakceptowaniu celu wizyty przez odwiedzających. Wszyscy odwiedzający są zobowiązani do podpisania dziennika odwiedzającego i uzyskania przepustki dla gości z biura szkolnego przed przejściem do innej części szkoły. Dla wszystkich osób widoczne są informacje określające procedury i urządzenia bezpieczeństwa, które są używane w szkole. Na zakończenie zajęć lekcyjnych i pracy szkoły, każdego dnia dyrektor lub inna upoważniona osoba dezaktywuje mechanizm blokujący drzwi przednie. Podczas wakacji szkolnych, w tym w okresie letnim, drzwi wejściowe do każdej szkoły są odblokowane.

Oprócz szkolnych form i obszarów edukacji dla bezpieczeństwa, młodzież dość aktywnie uczestniczy w zajęciach organizowanych poprzez różne organizacje paramilitarne, mając tym samym możliwość zdobycia wiedzy i doświadczenia, które mogą być później rozwijane podczas specjalistycznych szkoleń wojskowych na uniwersytetach cywilnych.

W Anglii studenci mają możliwość uczestniczenia w przeszkoleniu wojskowym w systemie *szkolenia poza wojskiem*. Każdy może indywidualnie zdecydować, czy jest zainteresowany jego odbyciem, szkolenie przeznaczone jest bowiem dla ochotników. Przy głównych uniwersytetach istnieją *Uniwersyteckie Ośrodki Szkolenia Oficerów (University Officer Training Center)*, które zajmują się prowadzeniem przeszkolenia wojskowego (jest ich dziewiętnaście). Kierowane są one przez oficera służby czynnej, który ma do pomocy kilku chorążych zawodowych, oficerów Armii Terytorialnej i oficerów – studentów². Przedsięwzięcie finansowane jest przez Ministerstwo Obrony, które jest również odpowiedzialne za opracowywanie planów szkolenia.

Ważną płaszczyzną odniesienia edukacji dla bezpieczeństwa w Anglii jest system zarządzania kryzysowego. Kierowanie zarządzaniem kryzysowym spoczywa w głównej mierze na władzach lokalnych co w dużej mierze ułatwia szybkość reakcji. Oczywiście, jeśli sytuacja jest wyjątkowo trudna i niemożliwa do opanowania przez organizacje powołane do tego na szczeblu lokalnym – wtedy działania wspierane są przez władze centralne. Istotny jest tu szybki przepływ informacji. Władze lokalne bardzo intensywnie współpracują ze służbami ratowniczymi, mediami i organizacjami ochotniczymi biorącymi udział w działaniach. Wszystkie służby ratownicze muszą tworzyć własne plany reagowania w obliczu kryzysu, w których uwzględnia się przygotowanie do dużych wypadków, wymagających szczególnej mobilizacji, ale powinny one być „kompatybilne”, zatem współpraca jest nieodzowna. Skuteczność wynika w dużej mierze z dobrej koordynacji działania wszystkich służb.

Do podstawowych zadań uczestników zarządzania kryzysowego wspierających władze lokalne należą:

1. Straż pożarna: ratowanie ludzi z pożarów, rumowisk i rejonów skażonych chemicznie. Dbłość o zdrowie i bezpieczeństwo ratowników oraz określanie osób mających prawo przebywać w rejonie katastrofy (w obrębie kordonu utworzonego przez policję), z wyjątkiem ataku terrorystycznego, gdy zadanie to wykonuje policja.

²M. Kucharski (red.), *Edukacja obronna. Polska i Świat*. Łódź 2013, s. 163.

2. Służba zdrowia: przygotowanie kontraktów ze szpitalami, społeczną służbą zdrowia i lekarzami rodzinnymi dotyczących opieki zdrowotnej w czasie katastrofy; zbieranie danych na temat zagrożeń; wykonywanie zadań w terenie przez zespoły pogotowia ratunkowego; przyjmowanie przez szpitalne oddziały stanów nagłych lub urazowych poszkodowanej ludności.
3. Policja: zapewnienie przestrzegania porządku publicznego, wokół rejonu katastrofy przez tworzenie zamkniętego kordonu, drożności traktów komunikacyjnych oraz bezpieczeństwa innych służb ratujących życie ofiarom katastrofy. Zapobieganie przestępstwom kryminalnym na miejscu katastrofy i ściganie przestępców. Współdziałanie z komisjami uczestniczącymi w badaniu wypadków.
4. Agencja Straży Przybrzeżnej: realizacja akcji poszukiwawczo-ratowniczych (SAR) wspólnie z policją, badanie zanieczyszczeń na morzu i uczestnictwo w akcjach oczyszczania.
5. Ochotnicy: zarówno organizacje, jak i osoby indywidualne: realizacja zadań wyznaczonych przez władzę lokalną, zgodnie z posiadanymi możliwościami.
6. Wojsko: wsparcie całego sektora cywilnego. Udział w akcjach ratowniczych (współpraca cywilno-wojskowa) wynikających z umów z ministerstwem obrony w następujących obszarach:
 - doraźna pomoc w wypadku katastrof (rekonesanse z użyciem śmigłowców, akcje poszukiwawczo-ratownicze, wsparcie lokalnej służby zdrowia, prace inżynierskie);
 - krótkoterminowe planowane projekty pomocy w sferze socjalnej;
 - długoterminowe zaangażowanie sprzętem, wiedzą specjalistyczną, ludźmi.
7. Rząd centralny: doradztwo, wsparcie.
8. Agencja Środowiska: ochrona środowiska, monitoring skutków.
9. Organizacje przemysłowe i handlowe: jeżeli mają takie możliwości, wsparcie sprzętem, wiedzą specjalistyczną, ludźmi³.

Obszary wiedzy z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa we Francji

Francja przywiązuje wielką wagę do edukacji obronnej społeczeństwa oraz wychowania patriotyczno-obronnego dzieci i młodzieży. Opiera się ono na:

1. wychowaniu obywatelskim w szkole;
2. kształtowaniu postaw patriotyczno - obronnych nowo wcielonych żołnierzy podczas odbywania zasadniczej służby wojskowej;
3. kształtowaniu obrazu wojska w społeczeństwie i korzystnych dla obronności postaw społecznych;
4. czynnym udziale społeczeństwa w ramach działalności w obronie cywilnej.

Niezwykle ważnym miejscem kształtowania właściwych postaw z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa jest środowisko szkolne. Warto w tym zakresie zwrócić uwagę na kilka zasad bezpieczeństwa w szkołach francuskich.

Należy podkreślić, że ocena bezpieczeństwa we francuskich szkołach jest prowadzona w sposób ciągły, aby na bieżąco dostosowywać zabezpieczenia w stosunku do wielkości zagrożenia. Szczególnie po atakach terrorystycznych w 2017 i 2018 roku w Nicei i Saint-Étienne-du-Rouvray, zdecydowano się cały czas ulepszyć poziom czujności. Aby chronić uczniów, nauczycieli i rodziców, wdrożono

³L. Smolak, *Zarządzanie kryzysowe w Wielkiej Brytanii* (w:) M. Jabłonowski, L. Smolak (red.), *Zarządzanie kryzysowe w Polsce*. Pułtusk 2007, s. 494-495.

strategię opartą na trzech filarach: przewidywanie, bezpieczeństwo i umiejętność reagowania.

We Francji prefektorzy są zobowiązani do opracowania ogólnego dokumentu zawierającego informacje o ryzyku naturalnym i technologicznym, identyfikując zagrożenia, na jakie narażona jest każda gmina (szkoła). Każda szkoła we Francji jest zobowiązana do przygotowania planu bezpieczeństwa, który jest ważnym narzędziem do oceny ryzyka i zarządzania kryzysowego. Przygotowanie tych planów wymaga znajomości głównych zagrożeń w gminie i środowisku szkolnym.

Ministerstwo Edukacji Narodowej w porozumieniu z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych wprowadziło szereg różnych zabezpieczeń chroniących osoby przebywające w placówkach edukacyjnych (personel szkoły, uczniów, rodziców itp.). Zabezpieczenia te dotyczą instrukcji zachowania się osób w trakcie realizowanych zajęć, jak i przerw między nimi, a także wejść i wyjść z budynków szkolnych. Zachowania te związane są z takimi czynnościami, jak:

1. usytuowanie bramek bezpieczeństwa przy wejściach do szkół;
2. kontrolowanie przepływu wchodzących i wychodzących osób ze szkoły;
3. uniemożliwienie uczniom czekania przed szkołą przed jej otwarciem;
4. wzrokowa inspekcja toreb;
5. weryfikacja tożsamości osób spoza instytucji szkoły;
6. ochrona wewnątrz i na zewnątrz szkół przez prywatny personel ochrony (firma ochroniarska) oraz funkcjonariuszy wojska, żandarmerii, rezerwistów;
7. montowanie urządzeń nadzoru wideo w szkole, alarmów przeciwwłamaniowych, domofonów;
8. ograniczenie parkowania pojazdów przed szkołą;
9. wprowadzenie lub aktualizacja w szkołach specjalnych planów bezpieczeństwa;
10. realizacja w ciągu roku szkolnego w każdej szkole trzech ćwiczeń dotyczących bezpieczeństwa, w tym jedno przed świętem Dziękczynienia;
11. zwracanie szczególnej uwagi na otoczenie szkoły, przeciwdziałanie zbieraniu się tłumów;
12. zabezpieczenie zajęć pozalekcyjnych i wydarzeń publicznych podczas szkolnych obchodów roku, kermeszy i innych wydarzeń organizowanych w placówkach edukacyjnych;
13. ograniczenie dostępu uczniów do niektórych pomieszczeń szkolnych i w przestrzeniach zewnętrznych szkoły;
14. zwracanie uwagi rodzinom (szkoły podstawowe), aby nie zatrzymywały się przed drzwiami podczas wprowadzania i wyprowadzania swoich dzieci;
15. zgłaszanie przez każdą osobę podejrzanego zachowania lub obiektu;
16. obecność policji i mobilnych zespołów bezpieczeństwa.

Każda ze szkół informuje rodziny o środkach podjętych w celu ich zabezpieczenia przed różnymi zagrożeniami. Ponadto aby wyjaśnić różne działania realizowane w szkołach, rodziny mogą skorzystać z dwóch przewodników: „Bezpieczeństwo szkół - poradnik dla rodziców” i „Bezpieczeństwo gimnazjów i szkół średnich - poradnik dla rodziców”. Oprócz tego również i nauczyciele mają dostęp do przewodników znajdujących się w szkołach m.in. „Przewodniki dla nauczycieli”. Natomiast przewodnik pt. „Bezpieczeństwo w szkołach i bezpieczeństwo w kolegiach i szkołach średnich” udostępniony jest w formacie PDF na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Po ostatnich zamachach terrorystycznych we francuskich szkołach są praktycznie w każdym roku szkolnym realizowane trzy ćwiczenia symulacyjne i treningi pod kryptonimem „Powrót do szkoły: szkoła na linii frontu, zagrożona terroryzmem”. Celem tych przedsięwzięć jest przygotowanie uczniów do zareagowania na taką sytuację. Rodzice są informowani o terminach i warunkach każdego ćwiczenia przygotowanego przez dyrektora i jego zespół.

We wszystkich szkołach dąży się do tego, aby już od najmłodszych lat kształtować świadomość dzieci dotyczącą zagrożeń, ale też niezbędności prowadzenia tego typu ćwiczeń antyterrorystycznych. W przedszkolu, realizuje się tak zajęcia, aby dziecko mogło rozpoznać ryzyko związane z jego otoczeniem i wiedzieć, jak bezpiecznie się w nim zachować.

We Francji dziesiątki tysięcy ludzi pada ofiarą wypadków dnia codziennego, wypadków drogowych, pożarów lub poważnego ryzyka. Liczba tych obrażeń oraz zgonów może być znacznie zmniejszona, jeżeli każda osoba będzie posiadała minimalną wiedzę na temat ryzyka i prostych środków zapobiegawczych oraz ochronnych.

Choć większość Francuzów ma świadomość wagi dotyczącej umiejętności udzielania pierwszej pomocy, to niewielu z nich zostało przeszkolonych w jej udzielaniu. Pierwsza pomoc i szkolenie ratownicze pozwala uczniom zdobyć umiejętności, aby stać się pełnoprawnym aktorem bezpieczeństwa cywilnego w szkole i poza nią. Szkolenie to ma pozytywny wpływ na zachowanie ucznia poprzez rozwijanie jego świadomości obywatelskiej i wzmacnianie własnego wizerunku. Rzeczywiście, doświadczenie pokazuje, że szkolenie w zakresie pierwszej pomocy pozycjonuje ucznia jako pierwsze ogniwo w łańcuchu ratowniczym. Należy zauważyć, że wiele szkół jest bardzo zaangażowanych w szkolenie w zakresie udzielania pierwszej pomocy.

Ryzyko drogowe jest najczęstszą przyczyną śmierci wśród młodzieży powyżej 10 roku życia. Walka z bezpieczeństwem ruchu drogowego, stała się we Francji priorytetem. Niezależnie od tego, czy jest to pieszy, rowerzysta, motorower, użytkownik transportu publicznego, pasażer czy kierowca samochodu, młodzi uczestnicy szkolenia są przygotowani do tego, aby być świadomi zagrożeń na drodze, zachowywać się odpowiedzialnie i chronić siebie.

Edukacja na temat bezpieczeństwa ruchu drogowego jest jedną z głównych misji szkoły, która jest już realizowana w przedszkolu, rozbudowywana w liceum i szkole średniej, a także w szkolnictwie wyższym. Działania i szkolenia są zintegrowane w projektach szkół, w ramach kursów (nie tylko w edukacji obywatelskiej) i struktur (Komitety Edukacji dla Zdrowia i Obywatelstwa).

W 2017 roku został ogłoszony Ogólnopolski Tydzień Rowerowy w szkole, który miał na celu edukację uczniów szkół podstawowych i studentów na temat wartości ruchu rowerowego jako środka transportu indywidualnego i grupowego oraz promowania korzystania z roweru w codziennych praktykach.

Certyfikaty szkolne dotyczące bezpieczeństwa drogowego są wykorzystywane do sprawdzania wiedzy o bezpieczeństwie drogowym nabytej podczas nauki w szkole. Wiedza ta obejmuje ryzyko i zasady dla każdego rodzaju użytkowników: pieszych, rowerzystów, motorowerów, pasażerów samochodu, przyszłych kierowców.

Edukacja obywatelska we Francji jest stałym elementem francuskiego systemu edukacji od dwóch stuleci, ale także wysoce zalewną zmienną dotyczącą sytuacji

politycznej i społecznej. Specyfika francuskiego modelu republikańskiego nadaje edukacji obywatelskiej szczególne znaczenie. Edukacja obywatelska we Francji zawsze odpowiadała na sytuacje kryzysowe i zawsze była postrzegana jako potencjalny środek zaradczy. Społeczeństwo francuskie, a w szczególności jego republikański model, boryka się obecnie z problemami globalizacji i wielokulturowości spowodowanymi przez ludność pochodzenia imigracyjnego i integrację europejską. W rezultacie edukacja obywatelska przeżywa kryzys, który jest przedmiotem gorącej debaty i energicznych kontrowersji.

Niezwykle istotną rolę w edukacji dla bezpieczeństwa społeczeństwa Francji spełnia Obrona Cywilna (OC). Głównym jej zadaniem jest zapewnienie bezpieczeństwa państwa, ludności, ochrona obiektów cywilnych, których funkcjonowanie jest niezbędne do prowadzenia skutecznej obrony kraju. Edukacja dla bezpieczeństwa ludności w ramach OC ma za zadanie zorganizowanie społeczeństwa (przygotowanie teoretyczne i praktyczne) do czynnego uczestniczenia w różnego rodzaju operacjach ratunkowych niezbędnych do ochrony ludności. Służba w ramach OC jest jedną z form odbywania zasadniczej służby wojskowej. Za całokształt przedsięwzięć związanych z przygotowaniem ludności cywilnej do obrony odpowiada Minister Spraw Wewnętrznych (MSW), a przed nim przedstawiciele samorządów terytorialnych.

W procesie edukacji patriotyczno-obronnej młodzieży szkolnej dużą rolę odgrywa wojskowe szkolnictwo przygotowawcze. Zajmuje się ono wstępnym przygotowywaniem kandydatów na oficerów zawodowych w liceach wojskowych. Uczniowie zdobywają tam wiedzę ogólną i są przygotowywani do zdania egzaminu maturalnego oraz do egzaminów konkursowych do szkół wojskowych. Program nauczania jest tak opracowany, aby jednocześnie przygotowywać ich do zawodowej służby wojskowej.

Obok uniwersytetów występują tzw. szkoły przygotowujące kadry wyższego szczebla dla administracji państwowej i organizacji finansowo-przemysłowych. W odróżnieniu od uniwersytetów przeprowadza się do nich konkursowe egzaminy wstępne oraz jest surowsza dyscyplina toku studiów.

Filary edukacji dla bezpieczeństwa w Niemczech

W prowadzeniu edukacji dla bezpieczeństwa społeczeństwa niemieckiego oraz w sytuacji zagrożeń na szeroką skalę wykorzystywane są organizacje pozarządowe. W celu lepszej koordynacji działań w tym zakresie organizacje pozarządowe utworzyły Federalny Związek Samoochrony, stanowiący centralne stowarzyszenie o charakterze publicznym, posiadający ponad 400 oddziałów na terenie całego kraju. Związek jest nadzorowany bezpośrednio przez Ministra Spraw Wewnętrznych, a współpracuje z wieloma innymi organizacjami ratowniczymi, humanitarnymi, pomocowymi, takimi jak: Niemiecki Czerwony Krzyż, Niemieckie Towarzystwo Ratowania Życia, Związek Pracowników Samarytan, Maltańskie Towarzystwo Pomocy, Organizacja Pomocy Technicznej, Joannicka Pomoc przy Wypadkach.

Kolejną formą edukacji dla bezpieczeństwa społeczeństwa jest praca informacyjna prowadzona przez wyspecjalizowane komórki organizacyjne Ministerstwa Obrony i Instytucji Centralnych Bundeswehry. Za całokształt spraw związanych z propagowaniem wiedzy z zakresu polityki obronnej państwa jest odpowiedzialny Sztab Informacyjno-Prasowy, podległy Ministrowi Obrony. Pod

względem specjalistycznym jest mu podporządkowana Akademia Bundeswehry ds. Informacji i Komunikacji.

W niemieckich szkołach wprowadza się sukcesywnie elementy edukacji dla bezpieczeństwa. Prowadzona jest nauka dla młodzieży szkolnej o zachowaniu się w przypadku alarmu przeciwpożarowego, przeciwdrogażniczego. W szkołach wyższych nie występuje oddzielny przedmiot z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa. W zależności od charakteru studiów, zwłaszcza o profilu technicznym, wprowadzane są elementy (wymogi) w zakresie obronności i bezpieczeństwa - w zależności od specjalności. Nie ma studiów odrębnych w zakresie ochrony przeciwpożarowej lub ochrony w przypadku klęsk żywiołowych, nie ma też oddzielnego przedmiotu o tym profilu.

Wiele wypadków dzieci i młodzieży zdarza się w drodze do, z lub w szkole, ponieważ spędzają tam dużą część dnia. Podczas lekcji pierwszej pomocy w szkołach podstawowych, dzieci w wieku od 3 do 6 lat uczą się, jak uzyskać pomoc w nagłych wypadkach, pocieszać rannych lub tworzyć stowarzyszenia. Natomiast uczniowie szkół średnich na kursach pierwszej pomocy uczą się podstaw pierwszej pomocy w ciągu dwóch dni, podobnie jak uczniowie szkół podstawowych. A oprócz tego mają możliwość praktycznie korzystać ze środków resuscytacyjnych. Każdy uczestnik otrzymuje certyfikat uczestnictwa kursu. Kursy organizowane są przez Niemiecki Czerwony Krzyż. Instruktorzy pokazują uczniom indywidualne możliwości pomocy i uczulają dzieci i młodzież poprzez edukację o potencjalnych zagrożeniach. I dlatego w Niemczech od wielu lat Niemiecki Czerwony Krzyż jest niezawodnym partnerem szkół, jeśli chodzi o pierwszą pomoc. Kursy stanowią podstawę do budowy szkolnej służby medycznej, która pomaga w wydarzeniach, wycieczkach, festiwalach sportowych i codziennym życiu szkolnym, tam, gdzie jest to konieczne. Ponadto niemiecki Czerwony Krzyż domaga się, aby pierwsza pomoc była obowiązkowa na lekcjach w szkole. Jak do tej pory nie ma planów oferowania kursów pierwszej pomocy w szkołach.

Ważnym elementem edukacji dla bezpieczeństwa jest edukacja zdrowotna. W niemieckich szkołach jest ona widoczna nie tylko w czasie zajęć programowych, ale także pozalekcyjnych. Celem dobrej i zdrowej szkoły jest zachowanie i wzmocnienie zasobów i potencjału zdrowotnego wszystkich podmiotów w szkole. Radzenie sobie z własnym zdrowiem i zdrowiem innych jest jedną z codziennych umiejętności, których dzieci i młodzież uczą się w szkole.

W Niemczech obowiązkowa jest też edukacja polityczna. Można mówić o bardzo skutecznej edukacji politycznej, ponieważ ujmuje ona wszystkich uczniów bez wyjątku. Różnica w stosunku do pozaszkolnej młodzieży politycznej i edukacji dorosłych, która zależy od dobrowolnego uczestnictwa, jest oczywista. Fakt, że edukacja polityczna w kanonie przedmiotów szkolnych zajmuje specjalną rangę, pokazuje w szczególności, kiedy należy przyjąć nowe programy nauczania. Ponieważ edukacja polityczna jest przedsięwzięciem podatnym na ideologię, programy nauczania stanowią kwestię polityczną na najwyższym szczeblu i poruszają opinię publiczną jak żaden inny podmiot. Wszystko to zdaje się potwierdzać, że szkolna edukacja polityczna jest sprawą powszechnie uznawaną za ważną.

Personel zakładów pracy szkolony jest tylko w tych zakładach, które stwarzają realne niebezpieczeństwo dla otoczenia. Dysponują one wydzielonymi siłami do zwalczania skutków awarii i są zobowiązane przygotować ich do tych działań.

Szkolenie ludności w ramach powszechnej samoobrony odbywa się głównie za pomocą środków masowego przekazu. Opracowywane są w tym celu specjalnie przygotowane audycje telewizyjne o czasie trwania 5-10 minut (raz w tygodniu). Zbiorowego szkolenia ludności nie prowadzi się i nie przewiduje się takiej metody.

Podsumowanie

Podsumowując treść niniejszego artykułu należy stwierdzić, że autorzy przedstawili jedynie podstawowe obszary edukacji dla bezpieczeństwa dotyczące takich krajów, jak: Anglia, Francja i Niemcy. Warto zauważyć, że niektóre z tych obszarów są bardzo podobne w swym wymiarze, formach i metodach realizacji. Zdecydowanie porównywalne są najważniejsze zagrożenia występujące w tych społecznościach oraz zasadnicze zadania służb mundurowych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo obywateli.

W charakteryzowanych państwach edukacja dla bezpieczeństwa jest postrzegana jako ważny proces kształcenia i szkolenia obywateli, niezależnie od wieku. Warto zwrócić uwagę na to, iż problem zapewnienia bezpieczeństwa ludności w sytuacji pokoju oraz w okresie kryzysu i wojny jest traktowany priorytetowo, co podkreśla fakt istnienia precyzyjnych uregulowań prawnych i organizacyjnych obowiązujących szczególnie w obszarze ochrony ludności i obrony cywilnej.

Edukacja dla bezpieczeństwa dorosłej części ludności cywilnej oparta jest w większości analizowanych państw na przedsięwzięciach związanych z działalnością systemu zarządzania kryzysowego i obrony cywilnej. Najczęściej podporządkowana ona jest organom odpowiedzialnym za funkcjonowanie administracji rządowej, tzn. ministerstwu spraw wewnętrznych.

Ważne miejsce w systemie edukacji dla bezpieczeństwa ogrywa edukacja patriotyczno-obronna społeczeństwa w poszczególnych państwach, która jest postrzegana jako dziedzina kształcenia i szkolenia obywateli, która w istotny sposób przyczynia się do rozwoju bezpieczeństwa i obronności kraju.

Istotną kwestią w systemie edukacji dla bezpieczeństwa odgrywa edukacja obywatelska. Jest ona obecna w programach nauczania wszystkich szkół analizowanych państw. Programy kształcenia w państwach europejskich dobrze odzwierciedlają wielowymiarowość obywatelstwa. Szkoły wyznaczają cele nie tylko w kategoriach teoretycznej wiedzy, którą powinien posiadać uczeń, ale też pod względem umiejętności, jakie powinien opanować, postaw i wartości, jakie powinien rozwijać; powszechnie uznawany jest też aktywny udział uczniów w wydarzeniach w szkole i poza nią.

W planowaniu dalszych działań szczególny nacisk położyć należy na zwiększenie środków finansowych na funkcjonowanie poszczególnych służb oraz na integrację przedsięwzięć, zarówno na poziomie organizacyjnym poprzez tworzenie zintegrowanego systemu zarządzania bezpieczeństwem poprzez wspólne analizowanie i planowanie zadań.

Streszczenie

Autorzy artykułu główną uwagę skupili na analizie porównawczej wybranych elementów edukacji dla bezpieczeństwa w takich krajach, jak: Anglia, Francja, Niemcy. Przedmiotem analizy uczynili takie obszary edukacji dla bezpieczeństwa, jak: edukacja patriotyczno-obywatelska, edukacja związana z umiejętnością udzielania pierwszej pomocy, bezpieczeństwo w szkole i na drodze, system

zarządzania kryzysowego i ochrony ludności oraz organizacje pozarządowe. Celem artykułu było wskazanie podobieństw i różnic w realizacji treści dotyczących bezpieczeństwa personalnego oraz strukturalnego obywateli w tych krajach. Najbardziej reprezentatywnym punktem odniesienia tych analiz stało się środowisko szkolne, a szczególnie jego bezpieczeństwo. Artykuł składa się z pięciu zasadniczych części: wprowadzenia, w którym ukazano skalę i rodzaj zagrożeń w poszczególnych państwach, przestrzeni edukacji dla bezpieczeństwa w Anglii, obszarów wiedzy z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa we Francji, najważniejszych filarów edukacji dla bezpieczeństwa w Niemczech oraz podsumowania.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, zagrożenia, edukacja dla bezpieczeństwa, poczucie bezpieczeństwa, środowisko

Summary

Article authors focused on comparative analysis of selected elements of education for security in such countries like England, France and Germany. They analysed areas like : civic and patriotic education, first-aid education , security in school and on the road, crisis management system, civic protection, non-governmental organizations. The purpose of the article is to show similarities and differences in personal and structural security in listed countries. Most representative is school environment and its security. Article consists of five parts . Introduction where the scale and types of threats in particular countries are shown. Description of education for security in England, France and Germany and finally summary.

Key words: security, threats, education for security, sense of security, environment

Bibliografia

- Beck U., *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Warszawa 2004
 Kucharski M. (red.), *Edukacja obronna. Polska i Świat*. Łódź 2013
 Smolak L., *Zarządzanie kryzysowe w Wielkiej Brytanii* (w:) M. Jabłonowski, L. Smolak (red.), *Zarządzanie kryzysowe w Polsce*. Pułtusk 2007
 Tomaszewski J., *Wybrane aspekty polityki bezpieczeństwa Wielkiej Brytanii* (w:) „Bezpieczeństwo Narodowe”. 2015, nr 4

Krzysztof NAJDZIK

Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego

Wydział Cybernetyki

Instytut Organizacji i Zarządzania

ANALIZA PŁASZCZYZN RYWALIZACJI NEOZIMNOWOJENNYCH PRZY POMOCY TEORII GIER

Wstęp

Niniejsza analiza ma na dwa kluczowe zadania użyteczne jakie postawił przed sobą autor w postaci odpowiedzi na pytania: Czy zjawisko wojny hybrydowej i zjawisko „nowej zimniej wojny” to zjawiska tożsame. Począwszy od roku 2014 w podręcznikach akademickich, analizach oraz artykułach naukowych traktujących o sferze stosunków międzynarodowych zauważalny jest lawinowy wzrost użycia oraz rozwijania pojęcia wojny hybrydowej oraz jej pochodnych. Równolegle nieśmiało i z dużo niższą częstotliwością używane jest pojęcie „nowej zimniej wojny”, których to pierwsze użycie datuje się na lata 2008-2009 w analizach amerykańskich think thanków. Również samo pojęcie wojny hybrydowej zawiera w sobie dylemat semantyczny i pojęciowy, które muszą zostać rozwiązane na kanwie nauki o bezpieczeństwie. Drugim celem użytecznym analizy jest ukazanie możliwości zastosowania modeli matematycznych zakorzenionych w teorii gier i budowaniu wiarygodnych prognoz nieobarczonych błędami subiektywnego opisu jakościowego.

Kwerenda literatury oraz wstępna konceptualizacja zjawiska nowej zimniej wojny

Pogłębiona analiza literatury została oparta o 30 pozycji losowo wybranych z zakresu nauk o bezpieczeństwie, w szczególności dotyczących szeroko rozumianej sfery stosunków międzynarodowych oraz teorii wojskowości. Zostały one zaszerzegowane do trzech kategorii widocznych w poniższej tabeli. Operatem jest stworzona przez autora lista literatury oraz bibliografii na potrzeby przyszłej dysertacji doktorskiej zawierająca około 200 pozycji. Dobór próby do badania odbył się w sposób losowy na podstawie generatora liczb losowych zamieszczonego w załącznikach do książki z zakresu metodologii nauk oraz badań naukowych.¹

Tabela 1. Syntetyczne przedstawienie wyników pogłębionej kwerendy literatury

	Pozycję wprost nawiązującą do „nowej zimniej wojny”	Pozycje związane z zagadnieniem „wojny/działań hybrydowych”	Pozycje zwracające uwagę na przyszłe pole stosunków międzynarodowych
1.	B. Panek, R. Stawicki, <i>Świat wobec wyzwań i zagrożeń w drugiej dekadzie XXI w.</i> , Difin Warszawa 2018	B. Pacek, <i>Wojna hybrydowa na Ukrainie</i> , Warszawa 2018	M. Kaszuba, <i>„W uścisku Moskwy”</i> , wyd. RYTM, Warszawa 2017

¹D. Nachmias, C. Frankfort – Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, wyd. Zysk i Ska, Poznań 2001.

2.	M. McFaul, <i>From Cold War to Hot peace</i> , Penguin Books, New York 2018	R. Jakimowicz, <i>Geostrategiczny wybór Rosji – u zarania trzeciego tysiąclecia</i> , UJ, Kraków 2015	R. Kagan, <i>Powrót historii i koniec marzeń</i> , Rebis, Poznań 2009
3.	Guzzini, <i>Realizm w nauce o stosunkach międzynarodowych</i> , Scholar, 2017	W. Skrzypczak, <i>Jesteśmy na progu wojny</i> , Czerwone i czarne, Warszawa 2018	Dorosz (red.), <i>Stosunki międzynarodowe – Teoria i praktyka</i> , Warszawa 2018
4.	Kalb M., <i>Imperialna gra – Putin, Ukraina i nowa zimna wojna</i> , Vis a Vis, Kraków 2017	B. Panek, R. Stawicki, <i>Świat wobec wyzwań i zagrożeń w drugiej dekadzie XXI w.</i> , Difin Warszawa 2018	Menikiszak K. Kupiecki R., <i>Stosunki NATO – Federacja Rosyjska w świetle dokumentów</i> , PISM, Warszawa 2018
5.	Lucas E., <i>Nowa zimna wojna</i> , Kurhaus, Warszawa 2015.	N. Baldwin, K. Heartstrong, <i>Ukraińska szachownica</i> , Wrocław 2018	M. Kaszuba (red.), <i>Wyzwania dla bezpieczeństwa międzynarodowego</i> , Aspra, Warszawa 2018
6.		E. Haliżak, M. Pietraś, <i>Poziomy analizy stosunków międzynarodowych</i> , Rambler, Warszawa 2013	Moraczewska A., Janicki W., <i>Border conflicts in the Contemporary World</i> , UMCS, Lublin 2014
7.		Korniejko A., <i>Pelzająca wojna</i> , wyd. M., Kraków 2014	Garrison J., <i>America as Empire. Global leader or rogue power?</i> , wyd. Von Borowiecky, Warszawa 2017
8.		Doroszko M, <i>Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie w latach 2014 – 2016</i> , UMCS, Lublin 2017	S. Kamiński, <i>Strategiczny przegląd bezpieczeństwa narodowego w planowaniu strategicznym Polski</i> , Difin, Warszawa 2015
9.		O. Wasiuta, S. Wasiuta, <i>Wojna Rosji hybrydowa przeciwko Ukrainie</i> , Kraków 2017	M. Sulek, <i>Potęga Państw 2018 i międzynarodowy układ sił w procesie zmian – raport potęgometryczny</i> , Aspra, Warszawa 2018
10.		Shirreff R., 2017 – <i>Wojna z Rosją</i> , Rebis, Warszawa 2017	Klin T, <i>Podporządkowanie w stosunkach międzynarodowych po zimnej wojnie</i> , Księgarnia Akademicka, 2017

11.			Boyd D., <i>Ekspansja Kremla</i> , wyd. RM, Warszawa 2015
12.			Pietrzyk M. (red.), <i>Bezpieczeństwo w nowych czasach</i> , wyd. UP, 2016
13.			Pietrasiak M., <i>Trudne pojednanie</i> , wyd. UŁ, Łódź 2017
14.			Johnston A. S., <i>How NATO adapts? – Strategy and organization since 1950</i> , John Hopkins University, Baltimore 2017
15.			Sloan S. R., <i>Defense of the West – EU, NATO and Transatlantic Bargain</i> , Manchester University, 2018
16.			Bieleń S., <i>Czas próby w stosunkach międzynarodowych</i> , Aspra, Warszawa 2017

Źródło: Opracowanie własne.

Pogłębiona kwerenda literatury przeprowadzona przez autora w ramach badań pozwala na dwóch następujących wniosków. Ekstrapolacja wyników badań na całą sferę stosunków nie jest możliwa ze względu na małą liczebność próby lecz możliwe jest stwierdzenie pewnych trendów po roku 2014 i ewolucji zagadnień. Zauważalna jest zmiana podejścia do sfery stosunków międzynarodowych w kontekście ryzyk oraz zagrożeń. W przeanalizowanej literaturze (tytuły oraz zawartość podręczników akademickich) obserwowana jest prawidłowość iż autorzy bardzo niechętnie sięgają po termin „nowej zimnej wojny”, ograniczając się do opisu zagadnień związanych z wojną hybrydową/ działalnością hybrydową, jej analizą oraz możliwymi ścieżkami dalszego rozwoju. Z dużą częstotliwością autorzy opisują nowe wyzwania stojące przed państwami zachodnimi we współczesnej rywalizacji mocarstw. Niedobór rzeczowych analiz odwołujących się do pojęcia nowej zimnej wojny może być spowodowany czynnikami natury:

- **Politycznej** – państwa oraz eksperci nie chcą przyznać się do błędu jakim był brak odpowiednio wczesnej reakcji na imperialne aspiracje Federacji Rosyjskiej i symptomy ich odradzania. Krytycyzm tutaj podjęty ma swoje uzasadnienie ponieważ już po wojnie Rosyjsko – Gruzjińskiej z 2008 roku pojawiały się opisy sytuacji², które w sposób modelowy pokazywały ich nawrót i możliwe scenariusze rozwoju. Punktem kulminacyjnym okazała się być aneksja Krymu przez FR, wtedy to zaobserwowane zostały zmiany

²E. Lucas, *Nowa Zimna Wojna*, Kurhaus, Warszawa, 2015.

retoryki oraz działań państw NATO oraz UE, a co za tym idzie wstępne otwarcie na nowe realia.

- **Ekonomicznej** – adaptacja do wymogów stawianych w realiach „nowej zimnej wojny” wiąże się z poniesieniem kosztów, na które współczesne liberalne państwa nie do końca są przygotowane zarówno z punktu widzenia praktycznego jak i filozoficznego³. Wyraźnie rysuje się to na przykładzie wydatkowania 2% PKB kraju na wydatki związane z wojskiem i obronnością, o które toczy się od roku 2014 roku duży spór.
- **Ideologicznej** – dla części państw NATO i UE Rosja jest obecnie partnerem o wysokim stopniu współzależności gospodarczej (w szczególności surowcowo – energetycznej) więc zmiana relacji na model o sprzecznych wektorach skutkować będzie koniecznością zmiany relacji takowych.

Jak zatem rozumieć pojęcie „nowej zimnej wojny” i jak się ono ma do ukorzenionych już na kanwie nauk o bezpieczeństwie terminów wojny hybrydowej lub działań hybrydowych. Zilustrowane zostanie to na poniższej grafice (Schemat 1):

Schemat 1. Graficzne przedstawienie zależności pomiędzy terminami „nowej zimnej wojny” a wojną hybrydową/działalnością hybrydową

Źródło: Opracowanie własne.

W opinii autora pojęcie „nowej zimnej wojny” jest wyraźnie szersze gdzie w swojej objętości pojęciowej zawiera ono w sobie całość zagadnień związanych z działaniami hybrydowymi państwa. W rozumieniu matematycznym byłby to podzbiór w całościowym zbiorze relacji oraz wydarzeń międzynarodowych rozumianych przez autora jako „nowa zimna wojna”. Termin węższy jawi się jako narzędzie wykorzystywane przez poszczególne strony do destabilizacji przeciwnika i jego procesów politycznych. Poniżej jako podzbiór działań z zakresu aktywności hybrydowej można wydzielać poszczególne akty działań (lub agresji).

³I. Wallerstein, *Koniec świata jaki znamy*, wyd. Scholar, Warszawa 2004.

Pojawia się tutaj również problem semantyczny i pojęciowy związany z wojną hybrydową. W literaturze co ukazane zostało w badaniu takie podejście i termin funkcjonuje. Jednak błędem jest utożsamianie go tylko i wyłącznie z konfliktem na Ukrainie, jak pokazują badacze historii wojskowości jej elementy występowały już w przeszłości. Najogólniej ujmując „wojna hybrydowa” w kontekście przeszłości odnosi się trzech głównych elementów zaproponowanych przez mjr Williama J. Nemetha⁴ są to:

- **Organizacja armii w sposób odmienny** – odstępstwo od zasady *force user, force provider* – silna decentralizacja jednostek;
- **Inna od modelu zachodniego percepcja siły militarnej** – większy stopień użycia działań partyzanckich;
- **Stosowanie nowoczesnych technologii w trakcie działań zbrojnych** – zarówno do organizacji własnych działań jak i dezinformacji wobec przeciwnika.

Bardziej współczesne podejście obserwowane jest u rosyjskich teoretyków działań hybrydowych, w tym koncepcja aktualnego Szefa Sztabu Generalnego Federacji Rosyjskiej gen. Walerija Gierasimowa.⁵ Stwierdza on iż w XXI w. zmienił się kompletnie charakter konfliktów i wojen. Przede wszystkim zatarta została granica pomiędzy wojną a pokojem przez co nie będą one poprzedzane formalnym aktem jej wypowiedzenia. Duże znaczenia nabrały środki pochodzące z typologii środków pozamilitarnych takie jak instrumenty polityczne, ekonomiczne oraz humanitarne wraz z manipulowaniem nastrojami ludności zamieszkującej dany teren (agresja informacyjna).⁶ Są one uzupełnianie poprzez elementy militarne o charakterze punktowym, użycie jednostek sił zbrojnych na większą skalę jest dopuszczalne w późniejszej fazie konfliktu w celu przypieczętowania sukcesu.

Autor jednak krytycznie podchodzi do terminu „wojny hybrydowej” i zdecydowanie skłania się ku operowaniu pojęciem „działań hybrydowych” lub też „zagrożeń hybrydowych”. Pojęcie wojny oznacza „*zorganizowany konflikt zbrojny pomiędzy państwami, narodami lub grupami etnicznymi i społecznymi*”⁷. Przełożenie terminów na kanwę nauk wojskowych dało swój wyraz w Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego sygnowanego przez AON gdzie wojnę rozumiano jako zjawisko społeczno-polityczne i jako takie jest obecne w historii człowieka od początków jego społecznej organizacji, o zasięgu rosnącym wraz z rozwojem techniki.⁸ Hybrydowość z kolei oznaczać będzie łączenie różnych elementów, niekoniecznie ze sobą pasujących, tworzących nową całość⁹ (ujęcie to zresztą widoczne jest u cytowanych wcześniej teoretyków wojskowości). Jak przekonuje jednak Cezary Pawlak, hybrydowość ma znaczenie szersze spektrum i musi zostać pojmowana inaczej. Kluczowym dla jej zrozumienia jest przedstawienie w sferze wielopłaszczyznowości. Odnosi się ona do spektrum działań w elementach z katalogu PEMSI (sektory polityczny, ekonomiczny, militarny, społeczny,

⁴W.J. Nemeth, *Future war and Chechnya: A case for hybrid warfare*, Monterey, CA 2002 - http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/5865/02Jun_Nemeth.pdf?sequence=1 - dostęp: 30.11.2018.

⁵Chociaż paradoksalnie ani razu w swojej koncepcji nie używa on terminu „wojna hybrydowa”.

⁶Ł. Skoneczny, *Wojna hybrydowa – wyzwanie przyszłości? Wybrane zagadnienia*, ABW, Warszawa 2016, s. 43.

⁷Słownik języka polskiego

⁸Zob. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON wyd. VI, Warszawa 2008, s. 158.

⁹Słownik wyrazów obcych, PWN, Warszawa 1980, s. 290.

informacyjny, infrastrukturalny).¹⁰ Już pobieżna analiza ukazuje jak pojęcie wojny hybrydowej traci rację bytu na rzecz działań hybrydowych. Błąd ten wynika również z błędnej translacji terminu „*hybrid warfare*” znanego z pierwszych dostępnych opracowań dotyczących hybrydowości i jej rozwoju. Działania hybrydowe zatem obejmować będą działania celowo ograniczane przez agresora na poziomie poniżej dającego się jednoznacznie zidentyfikować progu regularnej, otwartej wojny.¹¹ Celem takiej działalności jest osiąganie przyjętych celów bez otwartej konfrontacji z jednoczesnym powodowaniem trudności w uzyskaniu konsensusu decyzyjnego w państwach oraz sojuszach zaangażowanych w kreowanie bezpieczeństwa międzynarodowego.¹² Działania hybrydowe przenikać mogą więcej niż jeden z sektorów typologii PEMSII lub też obejmować więcej niż tylko jeden środek przytoczony w analizach przez gen. Gierasimowa. Wyraźnie rysuje się tu cecha multiplikatywna tych działań, oraz syntetyzująca różne elementy w jedną całość obejmowaną przez strategię działań hybrydowych podejmowaną przez agresora.

Po zdefiniowaniu narzędzia jakim są działania hybrydowe kluczową kwestią staje się konceptualizacja zjawiska nowej zimnej wojny. Pod tym pojęciem kryje nawrót rywalizacji mocarstw. Trwająca do roku 2008 „dywidenda pokoju” ugruntowana na kanwie nauk o bezpieczeństwie jest przeszłością. Obecne procesy w środowisku międzynarodowym skupiają się wokół cech realizmu politycznego, rywalizacji oraz unilateralizmu.

W realiach neozimnowojennych społeczność międzynarodowa narażona jest na wysoką ekspozycję dotyczącą sytuacjami konfliktowych. W układzie chronologicznym jako przykłady mogą służyć atak cybernetyczny na Estonie z 2007 roku, interwencja militarna w Gruzji z 2008 roku, aneksja Krymu z 2014 oraz cała gama działań informacyjnych wymierzonych w państwa Europy Środkowo – Wschodniej. Najnowszym „aktem” zaogniającego się konfliktu ideologicznego jest kwestia autokefalii (niezależności) cerkwi ukraińskiej w stosunku do cerkwi rosyjskiej.¹³

Nowa zimna wojna jest w ujęciu procesualnym zjawiskiem przebiegającym wokół stałych i zmiennych celów polityki zagranicznej głównych podmiotów środowiska międzynarodowego. To owe polityki zagraniczne wyznaczają pola/dziedziny konfrontacji politycznej, ideologicznej, ekonomicznej, militarnej, kulturowej czy też technologicznej. Generalna różnica między starym a nowym zjawiskiem zimnej wojny koncentruje się na kwestiach nowego ładu międzynarodowego – wielobiegunowego. Charakteryzowana jest ona poprzez dużą dynamikę generowania napięć w starciu polityk zagranicznych tych podmiotów, dużą nieprzewidywalność, jawne tendencje inkorporacyjne i ich realizację przy pomocy środków (*tolerance warfare*, *hybrid warfare*) czy też przeniesienia gier konfrontacyjnych do cyberprzestrzeni.

¹⁰C. Pawlak, *Zrozumienie i istota działań hybrydowych* [w:] T. Szubrycht (red.), *Technologie morskie dla obronności*, AMW, Gdynia 2018, s. 657-658.

¹¹S. Koziej, *Strategiczne wnioski z manewrów ZAPAD 2017* - <https://pulaski.pl/analiza-strategiczne-wnioski-manewrow-zapad-2017-budowa-rosje-bezpiecznika-neozimnowojennej-grze-zachodem/> - (dostęp z dnia 30.11.2018 r.).

¹²C. Pawlak, op. cit., s. 658-660.

¹³Krucjata Putina. Nowa broń przeciwko Ukrainie - <https://warsawinstitute.org/pl/krucjata-putina-nowa-bron-przeciwko-ukrainie/> - (dostęp z dnia 26.02.2019 r.)

Tak postawiona wstępna diagnoza nowego regionalnego zjawiska rzutować będzie na tworzenie się nowych uwarunkowań w środowiskach bezpieczeństwa podmiotów przestrzeni działań i oddziaływań relacji międzynarodowych. Co widoczne jest przy obserwacji zjawiska obecnie najintensywniejsze działania toczą się wokół uskoju geopolitycznego¹⁴ w regionie Europy Środkowo – Wschodniej.

Prognostyka rozwoju rywalizacji neozimnowojennych

Przeprowadzenie we wcześniejszym etapie analizy wstępnej diagnozy zjawiska nowej zimnej wojny wraz z rozstrzygnięciem pewnych dylematów terminologicznych odnoszących się do zagadnień działań hybrydowych i wojny hybrydowej. Badacze stosunków międzynarodowych od wczesnych lat ich istnienia starają się wprowadzić takie narzędzia i techniki, które będą pozwalać na budowanie wiarygodnych i sprawdzających się prognoz w oparciu o nie. W obecnym dyskursie można zauważyć kilka kluczowych nurtów, do których należeć będą: (1) Badanie potęgi państwa poprzez ich indeksowanie za pomocą wzorów (2) analizy Bruce Bueno de Mosquito; (3) badanie kodów kulturowych; (4) prognozowanie przy pomocy teorii gier oraz teorii racjonalnego wyboru do wyznaczania linii trendu dla wydarzeń przyszłych.

Pierwszy nurt jest najbardziej ukorzeniony na kanwie nauk o polityce oraz o stosunkach międzynarodowych. Szuka on reguł funkcjonowania państw w środowisku międzynarodowym w oparciu o badanie ich siły. Określa się ją jako sumę wszystkich zasobów jakimi dysponuje państwo służące osiągnięciu określonych celów. W najprostszej klasyfikacji atrybuty kreujące siłę państwa dzieli się na narodowe (geografia, zasoby, ludność) czy też społeczne (ekonomika państwa, sektory militarny, polityczny, psychologię czy też płaszczyznę informacyjną)¹⁵. Szczególne znaczenie dla prognozowania sytuacji międzynarodowej posiadają badania dotyczące pomiaru siły państwa wyrażanej w postaci potęgi. Przeszły one rozwój od podstawowych elementów rozróżniania siły państwa na elementy typu *hard* oraz *soft*¹⁶, poprzez obliczanie potęgi w postaci wzorów indeksowanie potęgi państwa, do których należą m.in. *Kompleksowy Wskaźnik Siły Narodowej, Wszechstronna Siła Kraju*.

Szczególne miejsce w pierwszej kategorii metod prognostycznych zajmuje potęgomateria i wzór na potęgę państwa wykreowany przez prof. Mirosława Sułkę, który opiera się na badaniu potęgi państwa w stosunku do udziału w potędze całego świata (udział procentowy określony przez autora jednostką milimira)¹⁷. W rozumieniu samego autora ważna jest dyferencja iż „*potęgonomia jest nauką o potędze państwa (jednostki politycznej), natomiast potęgomateria – nauką o modelowaniu i pomiarze tej potęgi. Jednostka polityczna to terytorialnie zorganizowana polityczna zbiorowość; jest ona aktorem sceny międzynarodowej,*

¹⁴L. Sykulisz, *Geopolitka a bezpieczeństwo Polski*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Warszawa 2018, s. 130-131.

¹⁵W. Kitzler, *Bezpieczeństwo Narodowe RP, Podstawowe kategorie, Uwarunkowania, System*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa, 2011, s. 115-126.

¹⁶J. Nye, *Soft Power. Jak Osiągnąć Sukces W Polityce Światowej – perswazyjne środki oddziaływania politycznego (kultura, propaganda, dyplomacja)*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa, 2007.

¹⁷M. Sułek, *Potęga państw. Modele i zastosowania*, Wydawnictwo Rambler, Warszawa, 2013.

wyposażonym w zasoby, rozum i motywowanym określoną wolą.”¹⁸ Sam wzór ma postać:

$$P = W^{0,652} \times L^{0,217} \times P^{0,109}$$

Gdzie:

P – potęga państwa

W – wydatki wojskowe

L – ludność państwa

P – powierzchnia państwa

Kluczowa konstatacja jaka odnosi się do tej metody w zakresie metodologicznym jest fakt iż wartość, która jest wynikiem działania z powyższego wzoru nie może być brana pod uwagę samodzielnie. Element korelacyjny i relacyjny do otoczenia w przypadku badań związanych z potęgą państw powinien być pierwszym krokiem do analizy prognostycznej przeprowadzonej na ich podstawie.

Drugi nurt badań jest elementem wykorzystującym do analiz politologicznych aparatu matematycznego związanego z teorią gier. Bruce Bueno de Mesquita obserwacje systematyzuje, wykorzystując owy skomplikowany aparat matematyczny. Utworzone schematy zostają przełożone na język zrozumiały dla komputerów umożliwiając przewidywanie przyszłości. Koniecznym krokiem jednak jest diagnoza uczestników politycznej gry i identyfikacja ich interesów.¹⁹

Trzeci nurt opiera się na ugruntowanym w socjologii narzędziu jakim jest tabela kodów kulturowych zaproponowana przez holenderskiego socjologa Hofstede’a. Została rozwinięta przez polskiego badacza Marcina Górnikiewicza o analizę historycznych decyzji podjętych przez państwa. Na podstawie tych dwóch elementów autor wyprowadził reguły, które warunkują w jego opinii podejmowanie decyzji przez decydentów państwowych²⁰. Metoda zaproponowana przez autora wpisuje się w trend swoistego „utwardzania” nauk społecznych o elementy „twarde” z zakresu nauk technicznych oraz matematycznych.

Ostatni nurt oparty o podstawową analizę matematyczną został już podjęty przez autora rozważań w monografii wydanej z okazji jubileuszu Wydziału Cybernetyki WAT²¹. Była ona podejściem conceptualnym do zagadnienia użycia modeli znanych i ugruntowanych na kanwie teorii gier. Ważnym elementem była również „wkładka metodologiczna”, w której autor przeanalizował podstawowe dwa scenariusze użycia modeli teorii gier (czy też szerzej elementów modeli matematycznych i statystycznych) w naukach społecznych zgodnie z wymogami stawianymi przed nimi²². W trakcie analizy zwrócono uwagę na trzy kluczowe modele, z których wyznaczać można przy pomocy linii trendu przyszłe zdarzenia. Stałe obecny w naukach społecznych dylemat więźnia (*Prisoner Dillema*) zasługuje tutaj na uwagę ponieważ ma on „postać gry dwuosobowej, o sumie niezerowej. Jest ona najczęściej wykorzystywaną w naukach społecznych ponieważ wiele sytuacji

¹⁸Z. Lach, J. Wendt, *Geopolityka. Elementy teorii, wybrane metody i badania*, Instytut Geopolityki, Częstochowa 2010, s. 68.

¹⁹Amerykański politolog przewiduje przyszłość - <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/nauka/-1522925,2,amerykanski-politolog-przewiduje-przyszlosc.read> – (dostęp z dnia 26.02.2019 r.).

²⁰Zob. M. Górnikiewicz, *Prognostowanie kulturowe zagrożeń bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego*, WAT, Warszawa, 2018.

²¹K. Najdzik, *Modele gier neozimnowojennych – wprowadzenie do problematyki* [w:] *Wybrane zagadnienia bezpieczeństwa międzynarodowego*, (red.] W. Załoga, WAT, Warszawa 2018, s. 149-159.

²²D. Nachmias, C. Frankfort – Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, wyd. Zysk i Ska, Poznań 2001, s. 78.

i interakcji społecznych ma w swojej istocie strukturę Dylematu Więźnia. Dla rozważanej tematyki najbardziej sugestywny przykład będzie dotyczyć tematyki zbrojenia państwa.”²³

Tabela 2. Prisoner's Dilemma w ogólnej postaci

	C	D
C	(R,R)	(S,T)
D	(T,S)	(P,P)

Źródło: Opracowanie własne na P.D. Straffin, *Teoria Gier*, wyd. SCHOLAR, Warszawa 2004, s. 95.

Gdzie C to taktyka kooperacji, D to obciążyć drugiego/rywalizować. Natomiast możliwe wyniki to R będzie nagrodą za kooperację, S wypłata frajera, T wypłata pokusy, natomiast P to kara. Pokazując to na przykładzie liczbowym:

Tabela 3. Macierz wypłat dla Prisoner Dilemma w postaci liczbowej

	C	D
C	(-1,-1)	(-5,0)
D	(0,-5)	(-3,-3)

Źródło: Opracowanie własne na P.D. Straffin, *Teoria Gier*, wyd. SCHOLAR, Warszawa 2004, s. 95.

W warunkach neozimnowojennych bazą wciąż pozostaje tematyka wyścigu zbrojeń i większych nakładów finansowych na sektor obronności. W wyniku prognozy założono zwiększanie się nakładów na zbrojenia Federacji Rosyjskiej, które warunkować będą zgodnie z modelem coraz to wyższe wydatki państw NATO (państwa Europy Zachodniej dodatkowo znajdują się pod naciskiem ostrej retoryki Donalda Trumpa). Taktyka ta pomimo generowania realnych strat dla państw nie stwarza zagrożenia pogłębiania się dysproporcji w zasobach sprzętowych potencjalnych przeciwników.

²³K. Najdzik, op. cit., s. 158-159.

Co więcej wszystkie przeprowadzone przy pomocy teorii gier oraz teorii racjonalnego wyboru prognozy z przytoczonej monografii zostały zweryfikowane pozytywnie. Sytuacja na Ukrainie utrzymuje się na poziomie stagnacji z minimalnymi symptomami zaogniania konfliktu (kryzys w cieśninie Kerczeńskiej), niebo nad Syrią ze względu na ich nieprzewidywalność oraz sojusz polityczny należy do Rosjan i ich jednostek lotniczych²⁴. W trakcie okresu, który minął między dwoma analizami nie doszło do zmiany o takim charakterze, który pozwoliłby na redefinicję stawianych prognoz.

Z punktu widzenia metodologicznego w prognozowaniu neozimnowojennych sytuacji konfliktowych za pomocą teorii gier przytaczanej przez autora wykazuje ona tożsamość atrybucyjną do metod stosowanych przez Bruce Bueno de Mesquita. Ważnym aspektem do prognozowania w tym przypadku jest kazuistyczny opis rzeczywistość, który zgodnie z metodami modelowania abstrakcyjnego przez ideę pozwoli na pogrupowania graczy na dwie grupy o przeciwnym wektorze interesów narodowych w przestrzeni międzynarodowej. Analiza płaszczyzn rywalizacji neozimnowojennych przy pomocy modeli teorii gier w kontekście prognostycznym wykazuje wysoką skuteczność i wiarygodność w aspekcie ich sprawdzalności. Zatem końcowym wnioskiem pozostaje konstatacja iż teoria gier i teoria racjonalnego wyboru pozwalają na wytworzenie linii trendu opisujących prognozowaną rzeczywistość.

Podsumowanie

W analizie przeprowadzono działania mające na celu weryfikację dwóch problemów badawczych zaobserwowanych przez autora w przestrzeni publicznej. Chaos terminologiczny związany z pojęciem wojny hybrydowej czy też działań hybrydowych oraz ich pojemności przedmiotowo – podmiotowej wywołał potrzebę zredefiniowania ich na kanwie nauk o bezpieczeństwie. W przedstawionym podejściu właściwym terminem, który powinien przyjąć się na kanwie nauk są działania hybrydowe.

Nowa zimna wojna natomiast jest w rozumieniu autora nawrotem rywalizacji mocarstw opartej między innymi na płaszczyźnie ideologicznej. W tym modelu to działania hybrydowe podejmowane przez państwa (nie tylko Federację Rosyjską) są narzędziem w dyspersji celów realizowanych przez państwa narodowe. Jądem oczywiście pozostaną nadal wrogie działania podejmowane przez podmioty przestrzeni międzynarodowej. Nowa zimna wojna jest zjawiskiem stosunkowo mało zbadanym i młodym w dyskursie naukowym, przeprowadzona kwerenda wykazała wyraźną dysproporcję na niekorzyść tego zjawiska.

Ostatnim problemem badawczym było przedstawienie głównych nurtów w prognozowaniu stosunków międzynarodowych oraz użyteczności teorii gier. W badaniach zauważalne są nurty związane z badaniem potęgi państw wyrażonych w postaci liczbowej, wykorzystanie kodów kulturowych do analizy przyszłych zdarzeń i implementacja elementów modeli z teorii gier i teorii racjonalnego wyboru. W analizie zweryfikowano wcześniej postawione przez autora hipotezy dotyczące prognozowanych zjawisk, co utwierdza w przekonaniu iż metody matematyczne mogą być użyteczne w procesie prognozowania zarówno konfliktów zbrojnych jak i sytuacji politycznych związanych z rywalizacją w ramach nowej zimnej wojny.

²⁴Ibidem, s. 156-157.

Streszczenie

Rozwój środowiska bezpieczeństwa międzynarodowego w kontekście procesów nowej zimnej wojny ulega zmianie. Wszechobecna rywalizacja w wielu wymiarach warunkowana jest przez sprzeczne wektory interesów narodowych. Pierwszym elementem analizy jest sprecyzowanie toczącego się chaosu terminologicznego wokół wojny hybrydowej/działań hybrydowych i ich objętości przedmiotowo - podmiotowej. Drugim problemem badawczym podjętym w ramach tekstu jest rozwinięcie myśli dotyczącej prognozowania rywalizacji między państwami przy pomocy teorii gier oraz teorii racjonalnego wyboru do wyznaczenia trendów warunkujących przyszłe działania. W analizie przytoczone zostają również główne nurty w badaniach dotyczących prognozowania stosunków międzynarodowych, z podziałem na kategorie.

Słowa kluczowe: Bezpieczeństwo międzynarodowe, działania hybrydowe, prognozowanie

Summary

The development of the international security environment in the context of the new Cold War processes is changing. Pervasive competition in many dimensions is conditioned by opposing vectors of national interests. The first element of the analysis is to clarify the ongoing terminological chaos around hybrid wars / hybrid threats and their subject-object content. The second research problem undertaken within the framework of the text is to develop the idea of predicting rivalry between states with the help of game theory and the theory of rational choice to determine the trends conditioning future activities. The analysis also presents the main trends in research on forecasting international relations, divided into categories.

Key words: International security, hybrid threats, forecasting

Bibliografia

- Górniewicz M., *Prognozowanie kulturowe zagrożeń bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego*, WAT, Warszawa, 2018.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo Narodowe RP, Podstawowe kategorie, Uwarunkowania, System*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa, 2011.
- Koziej S., *Strategiczne wnioski z manewrów ZAPAD 2017*- <https://pulaski.pl/analiza-strategiczne-wnioski-manewrow-zapad-2017-budowa-rosje-bezpiecznika-neozimnowojennej-grze-zachodem/> - dostęp z dnia 30.11.2018 r.
- Lach Z., Wendt J., *Geopolityka. Elementy teorii, wybrane metody i badania*, Instytut Geopolityki, Częstochowa 2010.
- Lucas E., *Nowa Zimna Wojna*, Kurhaus, Warszawa, 2015.
- Nachmias D., Frankfort – Nachmias C., *Metody badawcze w naukach społecznych*, wyd. Zys i Ska, Poznań 2001.
- Nemeth W.J., *Future war and Chechnya: A case for hybrid warfare*, Monterey, CA 2002 - http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/5865/02Jun_Nemeth.-pdf?sequence=1 - dostęp: 30.11.2018.
- Nye J., *Soft Power. Jak Osiągnąć Sukces W Polityce Światowej – perswazyjne środki oddziaływania politycznego (kultura, propaganda, dyplomacja)*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa, 2007.
- Skoneczny Ł., *Wojna hybrydowa – wyzwanie przyszłości? Wybrane zagadnienia*, ABW, Warszawa 2016.

- Sulek M., *Potęga państw. Modele i zastosowania*, Wydawnictwo Rambler, Warszawa, 2013.
- Sykulski L., *Geopolitka a bezpieczeństwo Polski*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Warszawa, 2018.
- Szubrycht T. (red.), *Technologie morskie dla obronności*, AMW, Gdynia 2018.
- Załoga W. (red.), *Wybrane zagadnienia bezpieczeństwa międzynarodowego*, WAT, Warszawa 2018.

Marek ILNICKI
Uniwersytet Gdański
Instytut Politologii
Zakład Nauki o Bezpieczeństwie

PRZECIWDZIAŁANIE PROLIFERACJI BRONI MASOWEGO RAŻENIA W WARUNKACH MORSKICH

Troska o powszechne bezpieczeństwo naszego globu deklarowana jest przez wszystkie podmioty współczesnych stosunków międzynarodowych. Poszczególne państwa i organizacje międzynarodowe (rządowe, pozarządowe i transnarodowe) wyrażają wolę podejmowania działań na rzecz zapewnienia niezakłóconego istnienia i optymalnego rozwoju ludzkości. Różnorodność inicjowanych przez nie aktywności, a następnie bardziej lub mniej efektywna realizacja wnioskowanych idei obejmuje również sferę wojskową zmierzając do zagwarantowania bezpieczeństwa militarnego. Organizacje te mają zasięg ogólnosiwiatowy bądź regionalny, uniwersalny zakres tematyczny albo wyspecjalizowany polityczno-wojskowy charakter, obserwujemy także odmienności związane z akcesją, strukturami, zobowiązaniami członkowskimi oraz możliwościami sprawczymi oddziaływania na pozostające w ich zainteresowaniu środowisko. Państwa i organizacje międzynarodowe kreują normy prawne i zwyczajowe, procedury oraz formy reakcji obowiązujące uczestników relacji międzynarodowych. W przypadku zapewnienia pokoju i światowego bezpieczeństwa zasady postępowania uregulowane zostały w ramach międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych obejmującego zakaz agresji, zasady prowadzenia działań zbrojnych przez strony wojujące, prawo humanitarne oraz zasady odpowiedzialności za zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko pokojowi¹.

Jednym z ważniejszych obszarów militarnych zainteresowań omawianych podmiotów jest problematyka rozbrojenia, redukcji, ograniczenia i kontroli zbrojeń. W przypadku rozbrojenia rozumianego jako zakaz użycia, prowadzenia badań, produkcji, nabywania, magazynowania, transferu oraz obowiązku zniszczenia posiadanych zasobów możemy mówić jedynie o fragmentarycznej formie dotyczącej określonego rodzaju broni (np. broń laserowa, kasetowa, zapalająca)². Powszechne i całkowite rozbrojenie długo pozostawać będzie w sferze dążeń, a następować będzie w nieregularnym tempie stopniowych dokonań. Redukcja i ograniczenie zbrojeń nazywane regulacją zbrojeń dotyczy wyznaczonych w porozumieniach dozwolonych limitów stanu posiadania potencjału wojskowego. Redukcja zakłada zmniejszenie ilości żołnierzy lub wskazanych rodzajów uzbrojenia do ustalonego poziomu. Ograniczenie zaś nie musi wiązać się z osłabieniem potencjału, może go utrzymywać, a nawet pozwala na jego zwiększenie w sytuacji, gdy nie jest osiągnięty wyznaczony pułap. Termin kontrola zbrojeń oznacza monitorowanie procesów militarnych, opiera się na współpracy państw i służy obiektywizacji oraz optymalizacji międzynarodowej reakcji na występujące wyzwania i zagrożenia o charakterze

¹Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Wydawnictwo AON. Warszawa 2002, s. 106.

²Zob. M. Tabor, *Porozumienia w sprawie kontroli zbrojeń i rozbrojenia*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, R. Kuźniar i in., Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR. Warszawa 2012, s. 161–162.

wojskowym. Wsparciem dla inicjatyw związanych z utrzymaniem pokojowych relacji są także środki budowy zaufania i bezpieczeństwa oparte o rzetelne informacje, przekazywane wzajemnie, na temat zasobów wojskowych i planowania militarnego oraz sprawowanie w państwach demokratycznej i cywilnej kontroli nad siłami zbrojnymi. Stosowane są również zewnętrzne wizyty, inspekcje weryfikujące deklarowane intencje obronne.

Współcześnie najgroźniejszą bronią mogącą być wykorzystywaną w konfliktach zbrojnych, a zwłaszcza w działaniach wojennych jest broń masowego rażenia (BMR). Powoduje ona znaczne ofiary w ludziach oraz poważne zniszczenia mienia i środowiska naturalnego. W swej rozległej skali szkodliwego oddziaływania wyróżnia się ponadto sposobem dokonywanej destrukcji wynikającym ze stosowanych czynników rażenia (moc, energia pochodząca z rozczepienia atomu, skażenie chemiczne i wykorzystanie chorobotwórczych drobnoustrojów). Bronią masowego rażenia określamy różne odmiany broni jądrowej, różnie też nazywanej (spotykana terminologia to bomba: atomowa, neutronowa, wodorowa, termojądrowa, nuklearna, kobaltowa, płaszczoła). Generuje ona niszczącą siłę w postaci fali uderzeniowej, promieniowania jonizującego, promieniowania cieplnego, świetlnego, promieniotwórczego skażenia terenu oraz impulsu elektromagnetycznego. Do BMR zaliczamy także broń chemiczną rozprzestrzeniającą toksyczne związki chemiczne powodujące skażenie środowiska lub bezpośrednio oddziałujące na ludzi, zwierzęta bądź rośliny. Bojowe środki trujące dzielimy na: paralityczno-drgawkowe, duszące, parzące, krztuszące, halucynogenne i usypiające oraz roślinobójcze. Trzecim rodzajem broni masowego rażenia jest broń biologiczna oparta na zarażaniu osób, zwierząt i roślin drobnoustrojami wywołującymi epidemie groźnych chorób oraz na infekowaniu organizmów wytwarzanymi przez nie toksynami.

Ryzyko wykorzystania broni masowego rażenia i powodowania nią przerażających skutków skłoniła państwa do podejmowania działań zakazujących lub ograniczających możliwość dysponowania BMR, a także związanych z jej ilościowym i jakościowym rozwojem (badania naukowe, próby techniczne, transfer broni i wiedzy) oraz geograficznym umiejscowieniem. Wprowadzane regulacje dotyczą również instalacji magazynowych, laboratoryjnych i umożliwiających ich bojowe przenoszenie. Działania te obliczone są na zablokowanie wieloaspektowego rozprzestrzeniania (rozpowszechniania) broni masowego rażenia i dotyczą państw nią dysponujących oraz wolnych od obciążeń związanych z jej posiadaniem. Przyjmują one najczęściej postać konwencji, porozumień i inicjatyw antyproliferacyjnych³. Umowy międzynarodowe związane z proliferacją broni

³Szerzej na temat międzynarodowej reakcji związanej z zagrożeniem rozprzestrzeniania BMR zobacz umowy:

- Układ o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej (*Nuclear Non-Proliferation Treaty – NPT*) z 1968 roku;
- Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz ich zniszczeniu (*Biological and Toxin Weapons Convention, BTWC*) z 1972 roku;
- Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów (*Chemical Weapons Convention – CWC*) z 1993 roku;
- Globalne Partnerstwo przeciwko Rozprzestrzenianiu Broni i Materiałów Masowego Rażenia z 2002 roku;
- Haski kodeks postępowania przeciwko rozprzestrzenianiu rakiet balistycznych z 2002 roku;

masowego rażenia nie mają charakteru represji wszechświatowej – nie są wystarczająco powszechne, nie gwarantują należytego monitoringu w zakresie wywiązywania się przez państwa strony z przyjętych zobowiązań i nie dostarczają skutecznych narzędzi do egzekwowania przestrzegania ich postanowień, jednak przyczyniają się do ograniczania zagrożeń użycia BMR. Ukierunkowane są one na zmniejszanie podaży BMR, zniechęcanie do jej pozyskiwania oraz wzmacniają reagowanie na nielegalne transferowanie broni, komponentów i urządzeń służących do jej produkcji. Umacnianie bezpieczeństwa światowego, redukcja zagrożeń użycia broni masowego rażenia odbywa się przy wykorzystaniu dyplomacji, środków wojskowych, służb wywiadowczych, granicznych i policyjnych angażujących się w zwalczanie proliferacji BMR państw.

Pierwszym międzynarodowym instrumentem, ukierunkowanym na zapobieganie proliferacji broni masowego rażenia, w tym środków jej przenoszenia i powiązanych z nią materiałów jest przyjęta w 2004 roku rezolucja nr 1540 (2004) Rady Bezpieczeństwa ONZ⁴. Postanowienia rezolucji nakazują państwom podjęcie stosownych działań zwłaszcza dotyczących kryminalizacji czynów z nią związanych, wzmocnienia kontroli granicznych i zabezpieczenia wrażliwych materiałów, a także udzielania pomocy i przekazywania zewnętrznym kooperantom zapotrzebowanych informacji. Nakłada również obowiązek nieudzielania jakiegokolwiek wsparcia podmiotom niepaństwowym w zakresie: opracowywania, nabywania, wytwarzania, posiadania, transportowania, przekazywania lub wykorzystywania broni jądrowej, chemicznej lub biologicznej i środków przenoszenia tych rodzajów broni. Realizacja określonych w rezolucji norm, pomimo ich wiążącego charakteru, nie jest satysfakcjonująca i wymaga usprawnienia wdrażania powszechnie uznanych standardów i najlepszych praktyk. Sprzyjają temu międzynarodowe konferencje, wspólne ćwiczenia i wymiany eksperckie organizowane w celu doskonalenia stosowanych procedur weryfikacyjnych, jak również oferowana pomoc techniczna zasilająca kontrolne, wykrywcz i zabezpieczające procesy.

Polska wywiązuje się z przyjętych zobowiązań przede wszystkim poprzez udział w skoordynowanych w ramach ogłoszonej 31 maja 2003 roku przez Prezydenta USA George'a W. Busha w Krakowie Inicjatywy na rzecz przeciwdziałania proliferacji broni masowego rażenia (*Proliferation Security Initiative* – PSI) przedsięwzięciach. Celem Inicjatywy Krakowskiej jest podejmowanie w wymiarze praktycznym przeciwdziałania przemytowi (drogą lądową, morską lub powietrzną) broni masowego rażenia, środków przenoszenia oraz komponentów i urządzeń związanych z jej wytwarzaniem. Zakres działalności PSI określony został w przyjętym 4 września 2003 roku w Paryżu przez grupę państw – inicjatorów PSI⁵ Oświadczeniu ws. Zasad Przechwytywania Broni Masowego Rażenia. Obejmuje on powstrzymywanie i zatrzymywanie przemytu BMR do oraz z państw i podmiotów pozapaństwowych podejrzewanych o działania na rzecz nielegalnego pozyskania

-
- Strategia UE przeciw rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia z 2003 roku;
 - Inicjatywa Krakowska (*Proliferation Security Initiative* – PSI) z 2003 roku;
 - Globalna Inicjatywa na rzecz Zwalczania Terroryzmu Nuklearnego z 2006 roku.

⁴W dniu 28 kwietnia 2004 roku przyjęta została rezolucja Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych nr 1540 (2004) w sprawie nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia.

⁵Inicjatorami są: Australia, Francja, Hiszpania, Japonia, Niderlandy, Niemcy, Portugalia, Włochy, Wielka Brytania, USA i Polska.

takiej broni. Kwalifikacja podmiotowa (potencjalni uczestnicy proliferacji) dotyczy ujawnionych prób wytworzenia lub zdobycia broni chemicznej, biologicznej lub jądrowej oraz związanych z nią systemów przenoszenia lub transfery (sprzedawanie, odbieranie lub ułatwianie dostępu) BMR, systemów jej przenoszenia lub materiałów pochodnych. Przechwytywanie powinno być zgodne z prawem krajowym i międzynarodowym, w tym z decyzjami Rady Bezpieczeństwa ONZ. Zaangażowane w PSI państwa zobowiązane zostały do: usprawnienia procedur szybkiej wymiany informacji dotyczących domniemanej działalności proliferacyjnej, ochrony informacji niejawnych, przeznaczania odpowiednich sił i środków zapewniających przeprowadzanie skoordynowanych operacji przechwytywania. Zalecenia objęły również podjęcie stosownych starań na rzecz modyfikacji przepisów prawa krajowego i międzynarodowego pod kątem wzmocnienia skuteczności Inicjatywy. Uzgodnione zasady przechwytywania BMR odnoszą się także do wszczęcia adekwatnych działań w przypadkach wystąpienia uzasadnionych podejrzeń wobec statków morskich i powietrznych, własnych i obcych, operujących na obszarach morskich i w przestrzeni powietrznej pozostających pod jurysdykcją państw PSI oraz na morzu pełnym. Zasady ponadto dotyczą się innych środków transportu wykorzystywanych poza portami i lotniskami⁶.

Przechwytywanie nielegalnych transportów w warunkach lądowych (drogowych, wodnych, kolejowych) oraz wykorzystywane w tym celu formy i metody wykonawcze nie wzbudzają wątpliwości natury prawnej. O miejscu i czasie realizacji oraz o nałożonych sankcjach decydują uprawnione instytucje państw zaangażowanych w zwalczanie proliferacji. W transporcie lotniczym również nie mamy do czynienia z sytuacjami problematycznymi. Państwowe służby przeprowadzają kontrole osób, statków powietrznych oraz przewożonych ładunków w swoich portach lotniczych, bądź też nie zezwalają na wlot w krajową przestrzeń powietrzną albo nakazują wylądować znajdującej się już w niej podejrzanej jednostce na wskazanym lotnisku⁷. Aktywność państw względem uczestników komunikacji lądowej i lotniczej oparta jest na sprawowanej zwierzchności nad wytyczonymi granicami państwowymi obszarami. Bardziej złożone zależności występują w transporcie morskim dotyczą one zróżnicowanego statusu akwenów morskich, immunitetów jednostek pływających, wolności żeglugi oraz udziału przewozów morskich w ogólnoswiatowym transporcie (tonaż i gabaryty ładunków). Sytuacja ta sprzyja proliferacji BMR i stanowi realne wyzwanie dla Inicjatywy Krakowskiej wspieranej już przez ponad sto państw. Międzynarodowy przewóz towarów w ujęciu tonażowym zdominowany jest przez komunikację morską, którą ponadto charakteryzują zdolność do przewożenia ładunków o wyjątkowych gabarytach (kształty, rozmiary, masa) i praktycznie nieograniczony zasięg (wszystkie kontynenty)⁸. Głównymi składowymi omawianego transportu są: obszary morskie, użytkownicy, środki transportu, ładunki i porty morskie. Specyfika transportu morskiego implikuje specjalistyczne uregulowania prawne o zasięgu

⁶Szerzej na temat PSI zob. na stronie www.psi.msz.gov.pl.

⁷Szerzej na temat sprawowania przez państwo wyłącznej kompetencji w swojej przestrzeni powietrznej zob. M. Ilnicki, *Bezpieczeństwo polskiej przestrzeni powietrznej*, [w:] *Bezpieczeństwo wielorakie perspektywy – Bezpieczeństwo z perspektywy środowisk i obszarów*, (red.) W. Horyń, N. A. Fechner, Wydawnictwo WSB, Poznań 2015.

⁸Szerzej na temat charakterystyki transportu morskiego zob. R. Miler, *Monitoring bezpieczeństwa transportu morskiego*, Wydawnictwo UG, Gdańsk 2016, s. 34–37.

międzynarodowym i krajowym zapewniające bezpieczeństwo żeglugi oraz wspierające utrzymanie ogólnoświatowego ładu i bezpieczeństwa.

Podstawowym aktem prawnym ustanawiającym porządek prawny dla mórz i oceanów, ułatwiającym międzynarodową komunikację i sprzyjającym pokojowemu oraz sprawiedliwemu ich użytkowaniu jest sporządzona 10 grudnia 1982 roku w Montego Bay (Jamajka) Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza⁹. Między innymi klasyfikuje ona obszary morskie według kryterium geograficznego (zasięg), a także różnicuje ich status wyznaczając zakres przysługującej państwom jurysdykcji oraz należnych jednostkom pływającym i ich załogom immunitetów. Przeprowadzona w Konwencji systematyzacja tworzy prawnomiędzynarodowe warunki realizacji wyznaczonych przez PSI zadań limitując aktywność uczestniczących w niej państw, a przez to oddziałuje na skuteczność podejmowanych przez nie w środowisku morskim antyproliferacyjnych starań.

Wyodrębnione w prawie morza obszary zasadniczo dzielimy na:

- podlegające pełnej jurysdykcji państwa nadbrzeżnego (stanowiące jego terytorium), tj. morskie wody wewnętrzne, morze terytorialne i wody archipelagowe;
- objęte ograniczoną jurysdykcją państwa nadbrzeżnego (znajdujące się poza jego terytorium), tj. strefa przyległa, wyłączna strefa ekonomiczna i szelf kontynentalny;
- niepodlegające jurysdykcji żadnego państwa (leżące poza granicami terytorialnymi), tj. morze pełne (morze otwarte).

Morze terytorialne, wody wewnętrzne i archipelagowe stanowią terytorium państwa nadbrzeżnego, co umożliwia mu realizowanie pełnej i wyłącznej kompetencji względem osób zdarzeń i rzeczy na wymienionych akwenach. Okolicznościami zawężającymi zakres uprawnień państwa nadbrzeżnego są jednak prawnomiędzynarodowe zobowiązania wynikające z norm zawartych w Konwencji o prawie morza dotyczące zwłaszcza prawa nieszkodliwego przepływu oraz immunitetu jednostek pływających sił zbrojnych i pozostających w służbie innego państwa (rozdział 3 części II, art.17–32).

Strefa przyległa, wyłączna strefa ekonomiczna i szelf kontynentalny wyodrębnione zostały odpowiednio – w celu sprawowania przez państwo nadbrzeżne kompetencji głównie związanych z przeciwdziałaniem zagrożeniom o charakterze celnym, skarbowym, imigracyjnym i sanitarnym, a w przypadku dwóch kolejnych akwenów jurysdykcja państwa ma charakter funkcjonalny limitowany sprawami gospodarczymi, ekologicznymi i naukowymi.

Morze pełne zapewnia użytkownikom wszechoceanu korzystanie (wyłącznie do celów pokojowych) z wolności morza polegającej na:

- ☞ wolności żeglugi;
- ☞ wolność przelotu;
- ☞ wolność układania podmorskich kabli i rurociągów;
- ☞ wolność budowania sztucznych wysp oraz innych instalacji dozwolonych przez prawo międzynarodowe;
- ☞ wolność łowienia;
- ☞ wolność badań naukowych.

⁹Dz. U. z 2002 r. Nr 59, poz. 543.

Żadne państwo nie może poddać swej suwerenności jakiegokolwiek części morza pełnego, po którym mogą żeglować statki posiadające przynależność państwową któregoś państwa nadbrzeżnego bądź śródlądowego. Natomiast statek podlega wyłącznej jurysdykcji państwa, banderę którego podnosi, a podejmowane wobec niego działania weryfikujące legalność jego morskiej aktywności na morzu pełnym (uogólniając) są dozwolone za wiedzą i zgodą państwa bandery. W przypadku powzięcia uzasadnionych podejrzeń, że statek niedysponujący pełnym immunitetem¹⁰ narusza obowiązujące międzynarodowe normy, na przykład zajmuje się piractwem albo innymi transgranicznymi poważnymi przestępstwami, w tym terroryzmem, nie posiada przynależności państwowej lub ją zataja może zostać poddany rewizji. Inspekcję mogą przeprowadzić wyłącznie wojskowe statki morskie lub powietrzne, bądź też właściwie oznakowane jednostki pozostające w służbie państwowej.

Przeciwdziałanie proliferacji broni masowego rażenia w warunkach morski do 2005 roku nie zostało objęte konwencyjnymi regulacjami umożliwiającymi prewencyjne kontrolowanie statków na morzu pełnym. Sposobność do prawnie usankcjonowanego zatrzymania statku i poddania go inspekcji ze względu na podejrzenia, iż przewozi on nielegalnie broń masowego rażenia powstała wraz z przyjętą w 2005 roku poprawką do Konwencji z 1988 roku w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej¹¹. Protokół ratyfikowało jednak zbyt mało państw aby mógł on zasadniczo wpływać na skuteczność międzynarodowych antyproliferacyjnych przedsięwzięć. Powodem tego stanu rzeczy jest niechęć państw do ograniczania swojej jurysdykcji wobec statków podnoszących ich banderę nawet z powodu uznawanej przez nie potrzeby wspólnego przeciwdziałania proliferacji broni masowego rażenia, Polska również prezentuje taką postawę.

Udział Polski w PSI opiera się na praktycznym zaangażowaniu wielu organów i służb nadzorowanych przez Radę Ministrów. Sytuacja ta związana jest z ustrojem administracji rządowej i wymaga odpowiedniej koordynacji działań tworzących ją struktur. Funkcję taką pełni utworzony w 2008 roku Międzyresortowy Zespół do spraw zapobiegania nielegalnemu rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia i implementacji „Inicjatywy Krakowskiej” – *Proliferation Security Initiative* (PSI)¹². Zespół jest organem opiniotwórczo-doradczym Rady Ministrów, obsługiwany przez **urząd obsługujący ministra właściwego do spraw zagranicznych**. Przewodniczącym Zespołu jest podsekretarz stanu w MSZ. **W jego skład wchodzi również członkowie – eksperci wyznaczeni przez:**

- **Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów;**
- **ministra właściwego do spraw gospodarki;**
- **ministra właściwego do spraw gospodarki morskiej;**
- **Ministra Obrony Narodowej;**
- **Ministra Sprawiedliwości;**
- **ministra właściwego do spraw transportu;**

¹⁰Immunitet jurysdykcyjny w pełnym wymiarze wobec każdego państwa innego niż państwo bandery posiadają jedynie okręty należące do sił zbrojnych wyróżniające się uzewnętrznionym oznakowaniem potwierdzającym państwową przynależność oraz inne statki rządowe używane do celów niehandlowych.

¹¹Konwencja w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej przyjęta w 1988 roku w Rzymie (Konwencja SUA), Dz.U. z 1994 r. Nr 129, poz. 635.

¹²Zarządzenie nr 36 Prezesa Rady Ministrów z dnia 3 kwietnia 2008 roku.

- **ministra właściwego do spraw wewnętrznych;**
- **Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego;**
- **Szefa Agencji Wywiadu;**
- **Prezesa Państwowej Agencji Atomistyki;**
- **Komendanta Głównego Policji;**
- **Komendanta Głównego Straży Granicznej;**
- **Szefa Krajowej Administracji Skarbowej.**

Ponadto, w pracach Zespołu mogą uczestniczyć zaproszeni eksperci z Biura Bezpieczeństwa Narodowego, z Prokuratury Krajowej oraz z Rządowego Centrum Bezpieczeństwa.

Do zadań Zespołu należy wypracowywanie oraz przedkładanie Radzie Ministrów propozycji stanowisk i działań, w tym legislacyjnych dotyczących problematyki nielegalnego rozprzestrzeniania broni masowego rażenia, środków jej przenoszenia, materiałów i technologii do jej produkcji oraz towarów podwójnego zastosowania. Zespół również monitoruje i koordynuje inicjatywy i działania podejmowane przez poszczególne organy, agencje i służby, w tym z kooperantami zagranicznymi związane z przedsięwzięciami operacyjnymi oraz edukacyjno-naukowymi w zakresie zapobiegania i zwalczania proliferacji BMR. Realizując zlecone zadania Zespół, dążąc do usprawnienia współpracy i podniesienia jej efektywności, wypracował zasady współuczestniczenia w przeciwdziałaniu proliferacji krajowych podmiotów także w relacjach z zagranicznymi partnerami, które zawarte zostały w tzw. Narodowym Mechanizmie Przechwytywania.

Rada Ministrów w 2016 roku przyjęła „Narodowy Mechanizm Przechwytywania” nielegalnych transportów broni masowego rażenia, środków jej przenoszenia, materiałów i technologii do jej produkcji oraz pozostałych towarów strategicznych¹³ (NPM). Dokument określa algorytmy do wykonania przez państwowe podmioty w przypadku gdy podejrzany towar jest przewożony przez terytorium RP, opuścił je lub jest przewożony przez środki transportu należące do Polski. Opisane w nim procedury i sposoby ich stosowania dotyczą komunikacji lądowej, lotniczej i morskiej. Rozstrzygnięcia zawarte w NPM uwzględniają praworządne i racjonalne działanie polskich organów/służb oparte o ustawodawstwo krajowe i unormowania międzynarodowe, a także zgodne z pryncypiami naszej polityki zagranicznej. W przypadku odmiennych stanowisk poszczególnych resortów i instytucji dotyczących adekwatności działań, podmiotem rozstrzygającym zaistniały spór jest Prezes Rady Ministrów.

¹³Postępowanie z towarami strategicznymi uregulowane zostało w ustawie z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, Dz. U. z 2017 r. poz. 1050. Terminem tym w ustawie określono towary o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, będące produktami podwójnego zastosowania lub uzbrojeniem. Natomiast obrót towarami oznacza działania polegające na: wywozie, transferze wewnątrznijnym, usłudze pośrednictwa, udzielaniu pomocy technicznej, przywozie lub tranzycie. Ustawa wskazuje organy odpowiedzialne za nadzór nad obrotem towarami, do których należą: minister właściwy do spraw gospodarki, minister właściwy do spraw zagranicznych, minister właściwy do spraw wewnętrznych, minister właściwy do spraw finansów publicznych, Szef Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Szef Służby Wywiadu Wojskowego, Szef Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Szef Agencji Wywiadu, a także Prezes Państwowej Agencji Atomistyki.

Przeciwdziałanie proliferacji BMR na polskich obszarach morskich¹⁴ zdeterminowane jest przez okoliczności podejmowania interwencji (kwalifikacja akwenu – miejsce działań oraz status jednostki pływającej nimi objętej).

Wykonywanie przedmiotowych czynności w ramach jurysdykcji państwa na morskich wodach wewnętrznych zasadniczo zlecono Służbie Celnej (teraz Służbie Celno-Skarbowej) we współdziałaniu ze Strażą Graniczną. Formacje te posiadają pełne kompetencje kontrolne wobec polskich i obcych statków. Na tym akwenie statek morze zostać zatrzymany i poddany inspekcji, bądź też doprowadzony do portu w celu ostatecznej weryfikacji kierowanych do niego podejrzeń, a także zastosowania adekwatnych środków technicznych i instrumentów prawnych. Morskie porty i wyodrębnione na ich obszarze przejścia graniczne zapewniają odpowiednie warunki do przeprowadzania kontroli ruchu granicznego osób, towarów i środków transportu. Odprawy graniczne/celne (wjazdowe i wyjazdowe) obliczone są na ujawnianie zdarzeń PSI¹⁵, uniemożliwienie przewozu, bądź też dalsze niejawne nadzorowanie nielegalnej przesyłki (czynności operacyjno-rozpoznawcze) w celu ustalenia sposobu działania i zgromadzenia dowodów przestępczej działalności jej sprawców.

Podejmowanie interwencji antyproliferacyjnych na morzu terytorialnym dotyczących polskich jednostek pływających opiera się głównie na zasadności powziętych wątpliwości i technicznych możliwościach realizacyjnych naszych służb. W przypadku obcych statków korzystających z prawa nieszkodliwego przepływu istotna będzie ocena przestrzegania przez statek warunków związanych z tą formą przepływu, które przede wszystkim koncentrują się na zapewnieniu pokoju, porządku publicznego lub bezpieczeństwa państwa nadbrzeżnego¹⁶. Problematiczna staje się jednak możliwość zaliczenia przewozów przez morze terytorialne towarów strategicznych zwłaszcza produktów podwójnego (wojskowego lub cywilnego) zastosowania do zdarzeń PSI ze względu na trudność udowodnienia ich przestępczych konotacji. Wobec okrętów wojennych nie przestrzegających przepisów prawnych państwa nadbrzeżnego dotyczących przepływu przez morze terytorialne i nie stosujących się do porządkujących jego aktywność wezwań, państwo nadbrzeżne może jedynie nakazać opuszczenie jego terytorium.

Strefa przyległa do morza terytorialnego RP rozciąga się na obszarze sięgającym maksymalnie 24 mil morskich w głąb morza mierzonych od linii podstawowej. Na akwenie tym Polska może podejmować działania zapobiegające naruszaniu krajowych przepisów celnych, skarbowych, dotyczących nielegalnej imigracji i sanitarnych. Może również realizować przedsięwzięcia związane ze

¹⁴Polskie obszary morskie zostały zdefiniowane w ustawie z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej, Dz. U. z 1991 r. Nr 32, poz. 131 z późn. zm. Zaliczamy do nich: morskie wody wewnętrzne, morze terytorialne, strefę przyległą oraz wyłączną strefę ekonomiczną.

¹⁵Zdarzenie PSI w dokumencie NMP określono jako: „sprzeczny z przepisami prawa krajowego oraz prawa międzynarodowego obrót (wywóz, przywóz, transfer, tranzyt, i przeładunek): bronią masowego rażenia, środkami jej przenoszenia, materiałami i technologiami do jej produkcji, produktami podwójnego zastosowania oraz substancjami chemicznymi, biologicznymi, radioaktywnymi lub jądrowymi, które mogą być wykorzystywane w celach terrorystycznych z państwami i podmiotami pozapaństwowymi podejrzewanymi o działania na rzecz nielegalnego wytworzenia albo pozyskania takiej broni oraz związanych z nią systemów przenoszenia lub podejrzewanymi o udostępnianie ich podmiotom trzecim”.

¹⁶Katalog niezgodnych z prawem zdarzeń wyłączających prawo obcego statku lub okrętu wojennego do korzystania z instytucji nieszkodliwego przepływu zawarty został w art. 9 ustawy o obszarach morskich.

ściganie i karanie ich sprawców jeżeli popełniono je na terytorium Polski albo obowiązek taki wynika z uznawanych przez Polskę prawnomiędzynarodowych regulacji. Zdarzenia PSI mieszczą się w kategorii przestępstw celnych i podlegają stosownym interwencjom.

Polska wyłączna strefa ekonomiczna przylega do morza terytorialnego a jej zasięg określają umowy międzynarodowe z sąsiadującymi z nami, przez morze, państwami. Kompetencje naszego kraju na tym akwenie głównie dotyczą eksploatacji żywych i mineralnych zasobów oraz budowania i użytkowania obiektów hydrotechnicznych, prowadzenia badań naukowych i ochrony środowiska naturalnego. Zatem możliwości podejmowania interwencji związanych ze zdarzeniami PSI są zbliżone do warunków występujących na morzu pełnym.

Podsumowując wyniki analizy przeprowadzonej w zakresie przeciwdziałania proliferacji broni masowego rażenia na polskich obszarach morskich należy stwierdzić, że skuteczność przeciwdziałania uwarunkowana jest poziomem zagrożeń, prawnomiędzynarodowymi regulacjami obowiązującymi Polskę oraz możliwościami realizacyjnymi zaangażowanych w nie służb (uprawnienia i środki techniczne). Sposób postępowania instytucji państwowych opisany w Narodowym Mechanizmie Przechwytywania wskazuje na potrzebę doskonalenia przedmiotowych algorytmów w celu poprawienia efektywności reagowania państwa w antyproliferacyjnej sferze. Zagrożenia związane z rozprzestrzenianiem broni masowego rażenia, jak również substancji biologicznych, chemicznych, radioaktywnych lub nuklearnych (CBRN) koncentrują się wokół państw zainteresowanych wzbogacaniem swojej potęgi militarnej także zabronionymi środkami rażenia oraz międzynarodowych organizacji przestępczych, zwłaszcza o charakterze terrorystycznym. Można przyjąć, że powszechna dezaprobat podmiotów stosunków międzynarodowych dotycząca wzrostu zagrożeń militarnych wzmocniona działaniami na rzecz utrzymania światowego pokoju między innymi poprzez stosowanie sankcji, monitorowanie i eliminowanie zdarzeń PSI oraz redukcję przyczyn konfliktów zbrojnych skutecznie zmniejsza omawiane zagrożenia generowane przez państwa. Przywołane metody oddziaływania nie sprawdzają się jednak w asymetrycznych relacjach z ugrupowaniami terrorystycznymi. Dyplomacja i perswazja na tle utrzymującego się zagrożenia terroryzmem nie przynoszą pożądanych efektów, przez co uzasadniają działania neutralizujące to tak destrukcyjnie wpływające na cywilizację zjawisko. Można przyjąć, że na polskich obszarach morskich utrzymuje się niewielkie zagrożenie wystąpienia zdarzeń PSI. Brak dostępu do miarodajnych statystyk dotyczących zrealizowanych przechwyceń objętych NMP, z uwagi na ochronę działań wywiadowczych, lokuje przedstawiony pogląd w kategorii stwierdzeń hipotetycznych.

Przedstawiona ocena nie zwalnia nas z poszukiwania lepszych rozwiązań prawnych zmierzających do efektywniejszego przeciwdziałania proliferacji BMR. Uważam, że Polska powinna ratyfikować protokół z 2005 roku uzupełniający rzymską konwencję SUA. Korzystnym byłoby również rozbudowanie ustawowych wymagań wobec obcych statków przemierzających, w ramach nieszkodliwego przepływu, nasze morze terytorialne przewożących substancje o właściwościach niebezpiecznych lub szkodliwych. Takie możliwości stwarza nam konwencja o prawie morza (art. 21–23). Sprzyjającą bezpieczeństwu morskiemu modyfikacją byłoby również rozszerzenie zadań Straży Granicznej realizowanych w wyłącznej

strefie ekonomicznej, tym samym i w strefie przyległej wobec statków zaangażowanych w poważną przestępczość transgraniczną lub ukrywających swoją przynależność państwową.

Przeciwdziałanie proliferacji broni masowego rażenia w warunkach morskich ściśle wiąże się z monitorowaniem akwenów (przez jednostki pływające i statki powietrzne oraz nabrzeżne stacje obserwacyjne), podejmowaniem interwencji na morzu (np.: abordaż, zatrzymanie statku, przeszukanie statku i zatrzymanie przestępców, pościg morski do wód terytorialnych innego państwa, egzekwowanie wydanych poleceń przy wykorzystaniu broni pokładowej) oraz z przeprowadzaniem specjalistycznej kontroli w portach morskich (np. radiometrycznej, czy pirotechnicznej). W polskich warunkach ustrojowo-prawnych tak szerokimi uprawnieniami dysponuje jedynie Straż Graniczna – główny pozamilitarny komponent Sił Morskich RP¹⁷. Trudno więc jest przyjąć zapisane w Narodowym Mechanizmie Przechwytywania rozwiązanie, gdzie Służbie Celnej zlecono podejmowanie decyzji o zatrzymaniu statku na morzu terytorialnym i w porcie oraz dokonanie zatrzymania, jako optymalne. Autorzy omawianego dokumentu uznali bowiem, że „Zatrzymania podejrzanego towaru na terytorium RP powinna dokonać Służba Celna, która jest do tego najlepiej przygotowana pod względem operacyjnym i ze względu na posiadane kompetencje – szczególnie na terenie portów morskich i lotniczych i na przejściach granicznych”¹⁸. W rzeczywistości Służba Celno-Skarbowa (tak jak jej poprzedniczka Służba Celna) nie posiada samodzielności w ważnych dla przechwytywania BMR działaniach na przykład związanych z:

- zatrzymywaniem osób („Osobę zatrzymaną po wykonaniu niezbędnych czynności procesowych należy niezwłocznie doprowadzić do najbliższej jednostki Policji lub Straży Granicznej lub zwolnić po ustaniu przyczyn zatrzymania”)¹⁹;
- zatrzymywaniem środków transportu innych niż przemieszczające się po drodze publicznej lub wewnętrznej odbywa się przy udziale uprawnionych służb, w szczególności: Policji, Straży Granicznej, Żandarmerii Wojskowej, Straży Ochrony Kolei, służb lotniczych²⁰;
- zatrzymywaniem statków morskich przy podwyższonym ryzyku realizacyjnym lub przy nieskuteczności jednostki pływającej Służbę Celno-Skarbową wspiera Straż Graniczna²¹.

Dodatkowo, w stosunku do przedstawionych już rekomendacji i uwag, należy krytycznie odnieść się do rozstrzygnięć przyjętych w Narodowym Mechanizmie Przechwytywania przydzielających poszczególnym służbom i instytucjom zadania i uprawnienia w sposób mało precyzyjny i mało stanowczy o czym świadczy zbyt częste odwoływanie się do arbitralnych decyzji Prezesa Rady Ministrów w przypadku występowania między nimi sporów kompetencyjnych i koncepcyjnych. Wydaje się, że NMP należy urealnić w zakresie skuteczności podejmowanych w środowisku morskim działań poprzez dostosowanie krajowych przepisów

¹⁷Na temat Sił Morskich RP zob. Strategiczna Koncepcja Bezpieczeństwa Morskiego Rzeczypospolitej Polskiej, BBN. Warszawa – Gdynia 2017, s. 19–39.

¹⁸Cytat ze strony 39 NMP.

¹⁹Zob. art. 134 ust. 4 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej, Dz.U. z 2016 r. poz.1947.

²⁰Zob. art. 69 ustawy o KAS.

²¹Zob. art. 136 ust.7 ustawy o KAS.

prawnych dotyczących bezpieczeństwa polskich obszarów morskich, przydzielenie zadań antyproliferacyjnych podmiotom zgodnie z ich możliwościami realizacyjnymi oraz przekonstruowania algorytmów współdziałania służb i instytucji polskiego systemu bezpieczeństwa.

Streszczenie

Broń masowego rażenia wyodrębniona spośród innych rodzajów broni jako szczególnie groźna z powodu skali zniszczeń oraz sposobu czynionej nią destrukcji objęta jest wieloma ograniczeniami dotyczącymi jej stosowania, rozwoju technologicznego oraz rozprzestrzeniania. Międzynarodowe regulacje zakładają również przeciwdziałanie proliferacji tego rodzaju broni i koncentrują się na uniemożliwianiu transferu kompletnych konstrukcji, jej komponentów, urządzeń i materiałów do jej produkcji oraz wiedzy technicznej. Transfer w wymiarze materialnym związany jest z transgranicznymi przemieszczeniami, w których wiodącą rolę z uwagi na wielkość obrotów zajmuje transport morski. Dlatego też celem artykułu jest ukazanie uwarunkowań proliferacji broni masowego rażenia występujących w środowisku morskim, a także poddanie analizie krytycznej i instytucjonalno-prawnej przeciwdziałania temu zjawisku na polskich obszarach morskich.

Słowa kluczowe: broń masowego rażenia, proliferacja BMR, siły morskie, Straż Graniczna, Służba Celno-Skarbowa.

Summary

The weapons of mass destruction are distinguished from other types of weapons as more dangerous because of the scale of damages they inflict. These kinds of weapons are covered by many restrictions in the field of use, technical development and proliferation. International regulations aim to prevent the proliferation of these kinds of weapons and concentrate on preventing the transfer of full constructions, parts of constructions, materials and devices to make them, as well as the transfer of technical knowledge. The transfer in the economical dimension is connected with transboundary movement in which the main role is played by sea transport because of the size of monetary turnover. The main goal of this article is to shown the conditions of proliferation of weapons of mass destruction in the sea environment and also to present a critical analysis of legal and institutional actions taken to prevent this phenomenon in the Polish sea areas.

Key words: The weapons of mass destruction, proliferation of BMR, sea force, Border Guards, Customs and Treasury Service.

Bibliografia

- Globalna Inicjatywa na rzecz Zwalczenia Terroryzmu Nuklearnego z 2006 roku.
Globalne Partnerstwo przeciwko Rozprzestrzenianiu Broni i Materiałów Masowego Rażenia z 2002 roku.
Haski kodeks postępowania przeciwko rozprzestrzenianiu rakiet balistycznych z 2002 roku.
Ilnicki M., *Bezpieczeństwo polskiej przestrzeni powietrznej*, [w:] *Bezpieczeństwo wielorakie perspektywy – Bezpieczeństwo z perspektywy środowisk i obszarów*, (red.) W. Horyń, N. A. Fechner, Wydawnictwo WSB, Poznań 2015.
Inicjatywa Krakowska (Proliferation Security Initiative, PSI) z 2003 roku.

- Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 1982 roku.
- Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz ich zniszczeniu (*Biological and Toxin Weapons Convention* – BTWC) z 1972 roku.
- Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów (*Chemical Weapons Convention* – CWC) z 1993 roku.
- Konwencja w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu żeglugi z 1988 roku (Konwencja SUA).
- Miler, R., *Monitoring bezpieczeństwa transportu morskiego*, Wydawnictwo UG. Gdańsk 2016.
- Narodowy Mechanizm Przechwytywania nielegalnych transportów broni masowego rażenia, środków jej przenoszenia, materiałów i technologii do jej produkcji oraz pozostałych towarów strategicznych*. Warszawa 2016.
- Rezolucja Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych z dnia 28 kwietnia 2004 nr 1540 (2004) w sprawie nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo AON. Warszawa 2002.
- Strategia UE przeciw rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia z 2003 roku.
- Strategiczna Koncepcja Bezpieczeństwa Morskiego Rzeczypospolitej Polskiej*, BBN. Warszawa – Gdynia 2017.
- Tabor M., *Porozumienia w sprawie kontroli zbrojeń i rozbrojenia*, [w:] Bezpieczeństwo międzynarodowe, R. Kuźniar i in., Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR. Warszawa 2012.
- Układ o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej (*Nuclear Non-Proliferation Treaty* – NPT) z 1968 roku.
- Ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej, Dz.U. z 2016 r. poz. 1947 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, Dz. U. z 2017 r. poz. 1050 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej, Dz. U. z 1991 r. Nr 32, poz. 131 z późn. zm.
- www.psi.msz.gov.pl.
- Zarządzenie nr 36 Prezesa Rady Ministrów z dnia 3 kwietnia 2008 roku.